Available online at http://jgu.garmian.edu.krd

Journal of University of Garmian

https://doi.org/10.24271/garmian.1016

زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە) ی شێرکۆ بێکەسدا

محەمەد دلێر ئەمین محەمەد[1]، ئەحمەد محەمەد ڕەشید میرە[2]

1بەشی زمانی کوردی،کۆلێجی زمان ، زانکۆی سلێمانی

2 بەشی زمانی کوردی ،کۆلێجی پەروەردە ، زانکۆی هەڵەبجە

Article Info

Received: January, 2019

Revised:February,2019

Accepted:April,2019

Keywords

یاخیبوون، شیعر، زمان، وێنەی هونەری، بەربەستەکانی زمان، وشەی فەرهەنگی

Corresponding Author

ad.r.mira@uoh.edu.iq

پوختە

ئەم توێژینەوەیە بە ناونیشانی (زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی ئێستا کچێك نیشتمانمە_ی شێرکۆ بێکەسدا)، لە تێزی دکتۆرای توێژەرەوە وەرگیراوە، کە بە پەیڕەوکردنی ڕێبازی توێژینەوەی وەسفیی شیکاریی، کاری تێدا کراوە. لەو ڕووەشەوە توێژینەوەکە بەسەر دوو بەشی سەرەکیدا دابەشکراوە، بەشی یەکەم بۆ (زمانی شیعریی یاخیبوون و تایبەتمەندییەکانی) تەرخانکراوە، کە توێژینەوەیە لە زمانی شیعریی و دواتر دەستنیشانکردنی ئەو تایبەتمەندییە سەرەکییانەی، زمانی شیعریی یاخیبوونیان پێدەناسرێتەوە.لە بەشی دووەمدا، جەخت لە زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی ئێستا کچێك نیشتمانمە_ی شێرکۆ بێکەسدا کراوەتەوە، لەو ڕوانگەیەشەوە، وێڕای خستنەڕووی زمانی شیعریی لە ئەزموونی شیعریی شاعیردا، ئەوەی زیاتر جێگەی گرنگیی توێژینەوەکەیە، ڕەهەندەکانی زمانی شیعریی یاخیبوونە، کە پەیوەست بە دەقە شیعرییەکانی نێو دیوانەکەوە کاریان لەسەر کراوە، بەوەش لادانی زمانی لەپێناو بەرهەمهێنان و بەرجەستەکردنی بیری یاخیبووندا، بنەمای شیکردنەوەکان پێکدەهێنێت.

ئامانجی زانستیی توێژینەوەکە، ڕاڤەکردنی زمانی شیعریی یاخیبوون و خستنەڕووی ڕەهەندەکانیەتی بەشێوەیەکی زانستی لە دیوانەکەدا، سەرباری نیشاندانی ڕۆڵی لادانی زمانی لە گەیاندنی پەیامی یاخیبووندا لای شاعیر.

پێشەکی

چەمك و پێناسە و تایبەتمەندییەکانی زمانی شیعریی

هەموو دیاردەیەکی ئەدەبی، زمانێکی تایبەت بە خۆی هەیە، کە لە چۆنێتیی هەڵبژاردنی وشەکان و چۆنێتیی بەکارهێنانیان و هێنانی ناوو کەرەستەکانی تردا، جیاوازە لە زمانی ئاسایی. لە بنەڕەتدا زمانی دەقی ئەدەبی، نامۆکردنی وشەکانە لەچاو بەکارهێنانی هەمان ئەو وشانەدا لە کاتی گفتوگۆکردنی ئاسایی نێوان مرۆڤەکان. شاعیرو کەسێکی ئاسایی، هەر هەمان وشە بەکاردێنن، بەڵام جیاوازییەکە کاتێك دروستدەبێت، کە شاعیر لە کاتی بەکارهێنانی وشەکاندا دەیانخاتە بارێکی (نامۆبوون)ەوە. ئاڵوگۆڕی زمان لە دۆخی ئاساییەوە بۆ دۆخی نامۆبوون، سیستەمی تایبەت بە خۆی هەیە. لێرەدا ئەوەی گرنگە ئەوەیە، شاعیر چۆن دەیڵێت، نەك ئەوەی چی دەڵێت.

گۆڕینی زمانی باو خۆی بۆ خۆی، یاخیبوونێکی کۆمەڵایەتییە، ئەدەبی بەرز هەمیشە نامۆبوونی تێدایەو ئەدەبێکە شتێکی ئاسایی وەك مەتەڵ لێدەکات، وا دەکات گەڕان بە دوای واتادا بوونی هەبێت، وەك سیمبۆلیزمەکان باسیدەکەن (زمان هۆیە بۆ دەربڕینی ئامانجێکی بەرز، کە هەڵگری بیرێکی بەرزو ڕەهایە، یاخود وەك زمانەوانی/ زمانەوانانی (چیك)ی باسیدەکەن، لادان لە زمانی ئاسایی و هەوڵی هێنانەکایەی شیعری (ئەدەبی)یە.)

بێگومان ئەگەر زمانی دەقی ئەدەبی، جیاوازتر نەبووایا لە زمانی ئاسایی، ئەوا هەموو کەسێك دەبوو بە شاعیر، بەڵام تایبەتمەندییەکانی زمانی شیعری وادەکەن، کە جیاوازیی زۆرو قووڵ لەم بوارەدا دروستببێت، چونکە نامۆکردنی وشەکان لای شاعیر، جادوویەکی تایبەتی پێدەبەخشێت، ئەمەش لە توانای ڕێکخستنی وشەکانو بارگاویکردنیان بە هەستو سۆزو بیری تایبەتیی شاعیرەوە سەرچاوە دەگرێتو کاری خۆی دەکات. ئەمەش دۆخێکە تایبەتە بە شاعیرەکانو قسەکەری ئاسایی ئەو توانایەی نییە، "تەنها شاعیرەکان نەبێت دەتوانن مانای نوێ ببەخشنو لە پشت هەر وشەیەك چەندین واتاو چەمكو مەبەست چربکەنەوە، چونکە زمان هۆکارێك نییە بۆ گەیاندنی دالەکان، بەڵکو لەسەر مەدلوولەکانیش کاردەکاتو دەیەوێت لە سیاق پێکهاتەی دەقدا جێگەی بکاتەوە، کە قەسیدە لەسەر ئەم بنەمایە لە ئەفسانەوە نزیکە، ئەفسانە وەك پێکهاتەیەکی بیری بەرایی، کار لەسەر گەڕان بەدوای مانادا دەکات، نەك ئەوەی سەرقاڵی دۆزینەوەی مانا بێت، جگە لەوەش زمانی ئەدەبی، زمانێکی تایبەتییە، هەر لەبەر ئەمەشە هونەری بەکارهێنانی تەنها لە دەست ئەو کەسانە دەبێت کە بەهرەی نووسینو شاعیریەتیان تێدایە. زمان سیستمێکە لە نیشانە(sign) هکان پێکهاتووە، هەر کام لە ئێمە لە ڕێگەی بەکارهێنانی تایبەتی زمانەوە، واتە لە گوتاردا کۆمەڵە نیشانەیەك هەڵدەبژێرینو لە بەشێك لە تواناکانی زمان کەڵك وەردەگرینو شێوەیەك وتەی تاکە کەس یان شێوەی تایبەت بە خۆمان دەخوڵقێنین."

هەموو نیشانەیەك واتای خۆی لەو جێگەیەوە، کە لە تۆڕێکی پەیوەندیدا هەیەتی، پەیدادەکات، کە هەم بە ئاسۆیی و هەم بە ستوونی لە تێکستەکەدا هەیە، (ڕۆلان بارت) پێیوایە واتا لە کۆتایی گێڕانەوەکەدا نییە، بەڵکو لە بەزاندنی سنوورەکانیدایە، مەبەستی بارت لەم مۆدێلەدا ئەوەیە، کە هەموو ڕەگەزەکانی تێکستەکە هەریەکەو بەدەوری خۆیو هەمووی بەیەکەوە واتای کۆکراوە دێننەکایەوەو هەروەها دەڵێت: "لە تێکستدا هیچ شتێك لەناکاو یان ڕێککەوت نییە، هونەر سیستمێکە ڕێگە بە شتی زیادەو لەناکاو نادات و ئەمانەشی تێدا نییە."

دەبێت ئەو ڕاستییە بزانین، کە نیشانە بەهایەکی گەورەی لە زماندا هەیە، دواجاریش وەك زانستێك مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت، تەنانەت لەچاو بونیادگەریدا بە بنەڕەتیتر دادەنرێت تا ئەو ڕادەیەی هەموو بونیادگەری، لەچوارچێوەی (زانستی نیشانە)دا دەسوڕێتەوە. لێرەدا دەبێت هەردوو ئاستی سینتاگمیو پارادیگمی ڕوونبکەینەوە بۆئەوەی ئەو گۆڕانە دەربخەین، کە لە ئاستی ستوونیو ئاسۆیی بەکارهێنانی وشەکاندا لەناو ئاخاوتنو دەقی ئەدەبیدا، دەردەکەون.

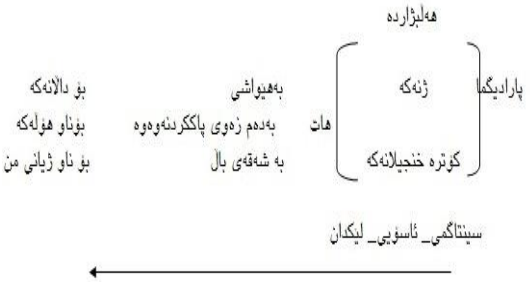

لادان لە زماندا یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی زمانی شیعریو ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە دروستکردنی ئەو نامۆیە پێویستەی، کە دەبێت لە زمانی شیعریدا بوونی هەبێت، هەروەها یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی دروستکردنی زمانی شیعریو دەبێتە یەکێك لە خاڵە جیاکەرەوەکانی نێوان زمانی شیعرو زمانی ئاسایی خەڵکی تر. "بەر لە هەموو شتێك لادان پەیوەستە بە چەمکە شێوازیو ڕەخنەییو زمانەوانیو ڕەوانبێژییەکانەوە، (کۆهین)، کە ڕەخنەگرێکی پرۆفیشناڵی لادانە، دەڵێت شیعرییەت بەبێ لادان، کارێکی لاسەنگە، بەوپێیەی شیعرییەت پشت بە لادانی زمانیو دەربڕینەکان دەبەستێت. لە هەمانکاتیشدا شیعرییەت خۆی لە زمانو دەربڕینە ئاڵۆزو تەمومژاوییەکاندا دەبینێتەوە، کە لادان فاکتەرێکی هەرە سەرەکیی ئەم پرۆسە ئاڵۆزەیە. هەروەها لادان بە کاری گواستنەوەی بونیادە سادەکان بۆ بونیادە قووڵەکان هەڵدەستێت. هەر لەبەر ئەمەش لادان دەتوانێت دەستنیشانی جوانییە ئیستاتیکیو دەربڕینەکانی دەق بکاتو لێرەشەوە جیاوازییەکان لەنێوان دەقێکی ئۆرجیناڵو نائۆرجیناڵ بەدەردەکەون."

ئەم لادانە زمانییەش لە ئەنجامی کاردانەوە دەروونییەکانی شاعیرەوە بەرامبەر بە ڕووداوە کۆمەڵایەتیو سیاسیو ئابوورییەکانو ژینگەی دەوروبەری دروستدەبێت، زۆرجاریش شاعیر کاتێك ئەم کارە ئەنجامدەدات، یان مەبەستی ئەوەیە لەم ڕێگەیەوە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت، یاخود دەیەوێت خوێنەر بەرەو ئاراستەی واتا قووڵەکانی دەقەکە بەرێت، ئەم لادانە لە هەموو ئاستەکانی زماندا ڕوودەدات، هەر لە ئاستی دەنگەوە تا دەگاتە ئاستی واتا. واتە دەگونجێت لادانەکە لە ئاستی (دەنگو وشەو ڕستەو واتا) دا دروستببێت. بەشێوەیەکی گشتی، دوو جۆر لادانی زمانی دیاریدەکرێن، کە بریتین لە:

یەکەم/ لادانی دەرەکی: بریتییە لە بەیەکگەیشتنی شیعرو پەخشان، بەوپێیەی هەردووکیان خاوەنی یەك پرۆژەی کارنامەیین .

دووەم/ لادانی لۆژیکی: بریتییە لە جێگۆڕکێی وشەیی، یان هاتنی وشەی نامۆو تازە، کە پێویستە لە ڕێگەی پێوەرێکی لۆجیکیی جیهانیی هەستیارییەوە بێت، بەپێچەوانەوە لادانەکە بە نێگەتیڤی دەمێنێتەوەو لە کارنامە ئیستاتیکیو دەربڕینە واتاییەکان دووردەکەوێتەوە. وشە نامۆکان، گەرچی لەسەرەتادا تووشی ئارگۆمێنت دەبێتو تێکڕای خوێنەر وەك پێویست مامەڵەی لەگەڵدا ناکات، بەڵام دواتر پێدەنێتە قۆناغی پرۆسەیەکی ئاسایی سەربەخۆوە. ئەمەش لەو کاتانەدا سەرکەوتن بەدەستدەهێنێت، کەوشەکان توانای کارنامەیی کاریگەریو پەیوەندیو ڕوونکردنەوەیی ببینێت.

یەکێك لە پێوانە سەرەکییەکانی دەقێکی باڵای ئەدەبی، بریتییە لە زمانێکی ئەدەبیی باڵا. بۆئەوەی پایەی شاعیرێکی مەزن دیاریبکەین، دەبێت لەسەر زمانی دەقەکانی بوەستینو ئاستی بەکارهێنانو دەوڵەمەندیی فەرهەنگەکەی بخەینەڕوو، ئەم گرنگیدانەش بە زمانی دەق، بە قووڵیی پەیوەندیی نێوان بیری نووسەرو زمانی نووسینی نووسەرەوە پەیوەستە، هەمیشە ئەوانەی خاوەنی بیرێکی باڵان، دەبێت خاوەنی زمانێکی باڵای دەربڕینو نووسین بن، ئەم باڵادەستییە لە نووسیندا کاتێك دێتەدی، نووسەر، یاخود ئەدیب توانای تەواوەتی هەبێت بەسەر هەموو ئاستەکانی ڕێزمانو فەرهەنگی زمانی نووسینی دەقەکانیدا، دواجاریش دەقی ئەدەبی، هەر بۆخۆی لە بنەڕەتدا زمانە، واتە زمان پێکهێنەری دەقو دەربڕی بیری نووسەری دەقەکەشە

زمان بە هەموو ئاستو پێکهێنەرەکانییەوە لە دەنگەوە تا ئاستی داڕشتنو پێکهاتنو واتاکانی، ئەو شتانەن، کە شاعیر گەورەدەکەن لە هەموو ئەو شتانەی هەستیان پێدەکاتو دەیاننوسێت. بەشێوەیەکی گشتی، زمان بونیادی دەرەکیی دەقو ڕەنگدانەوەی بیری دەقەکەیە، هەربۆیەش پێویستە ئەو بونیادە دەرەکییەی دەق، بە تەواوەتی بتوانێت ڕەنگدەرەوەی بیری دەقەکە بێتو توانای دەربڕینی هەموو ڕاستییەکانی هەبێتو بەشێوەیەکی ڕاستگۆیانەو زیندووانە، گوزارشتیان لێبکات .

نابێت زمانی دەق لە گەیاندنی هەستو نەستو باری دەروونیو بیری شاعیردا لاوازو کەمتوانا بێت، بەڵکو پێویستە زۆر بە گونجاویو تەندروستی، ویژدانو خەیاڵی شاعیر وەك خۆی بگەیەنێت، شاعیری بەتوانا ئەوەیە لەم بوارەدا بەهرەمەندیی خۆی بخاتەڕوو، تەنگەبەری بەکارهێنانی زمان بۆ دەربڕینی خەیاڵو ویژدانی خۆی تێپەڕێنێتو ڕێگەنەدات ئەو گرفتانەی پێکهاتەکانی زمان بۆی دروستدەکەن، ببنە گرفت لەبەردەم گەیاندنی بیری دەقەکەدا، ئەمەش بەو توانا داهێنەرانە دێتەدی، کە شاعیر لە بواری مامەڵەکردن لەگەڵ زماندا هەیەتیو دەتوانێت ئەو گەمارۆ زمانییەی سەر دەقەکەی بشکێنێت، هەروەها دەبێت هەموو کۆدە کۆمەڵایەتیو ئایینیو سیاسییەکانی ژینگەکەی بشکێنێت، تا بە ئەوپەڕی تواناو کراوەییەوە بیرەکانی خۆی بگەیەنێت، ئەمەش وەك دەردەکەوێت کارکردنی شاعیرە لەسەر هەردوو ئاستی واتاو ڕێزمان لە دەقەکەیداو تێپەڕاندنی ئەو ڕێسا کۆمەڵایەتییانەیە، کە زمانی باو بۆ شاعیری دروستدەکەنو ڕێگەنادات کۆسپەکانی زمان ببنە ڕێگر لەبەردەم دەربڕینی بیرو هەستی خۆیدا (شاعیر وەك باڵندەیەکی ئازادە، لە ئاسمانی ئەندێشەدا بە ویستی خۆی دەفڕێتو ئازادی بۆ هونەرەکەی دروست دەکات، ڕێگەنادات کۆسپەکانی زمان پابەندی بکەنو سنوری بۆ دابنێنو نابێت لە کاتی هۆنینەوەی شیعردا بیر لە ڕێگرییە زمانەوانییەکان بکاتەوە، جگە لەو کاتانە نەبێت، کە ئەو کۆسپانە یارمەتیدەری دەبن بۆئەوەی خزمەتی کارە هونەرییەکەی بکەن.

لەلایەکی دیکەوە دەبێت لە بابەتی (زمانی دەق)دا لەسەر بابەتی (واتا) بوەستین، کە پایەیەکی گرنگی زمانی دەقی ئەدەبی دروستدەکاتو پەیوەندییەکی زۆری بە زمانی شیعریی یاخیبوونەوە هەیە، بەو پێوانەیەی ئەمجۆرە زمانە ئەوەندەی لەگەڵ واتای دەقدا مامەڵەدەکات، ئەوەندە لەگەڵ پێکهاتە ڕێزمانییەکانی دەقدا مامەڵەناکات. ئەمەش بەو واتایە نایەت، کە زمانی شیعریی یاخیبوون جەخت لەسەر دەنگو وشەو سیستەمی زمانەکە ناکات، بەڵکو بەو واتایە دێت، کە لە زمانی شیعریی یاخیبووندا، زیاتر ڕەهەندی (واتا)کە لەبەرچاودەگیرێتو کاری لەسەر دەکرێت. لێرەشدا چەمکێکی گرنگ کاری پێدەکرێت، ئەویش چەمکی (میتا_واتا)یە، چونکە ئەم چەمکە ڕۆڵێکی گرنك لەم بوارەدا دەگێڕێت، (میتا_واتا تاڕادەیەکی باش ڕۆڵی هاوسەنگی بابەتی دەبینێتو توانای تێکشکانی بەربەستە کلاسیکییەکانی هەیە. واتە گەر بە شێوە کلاسیکییەکان کار لەسەر دەقێکی شیعری بکرێتو دەقەکە کۆن بێت یان تازە، ئەوا خوێنەرەکە تەنها خۆی دەبەستێتەوە بە سیاقی دەقەکەوە لە ڕووە ئاشکراکەیەوە، نەك قووڵەکەی. بەمەش دەقەکە پێدەنێتە قۆناغی خوێندنەوە مێژووییەکان، کە لە زۆر حاڵەتدا پاڵەوانی سەرەکیی بابەتێکی دیاریکراوە، یان خاوەن دەقەکەیە. ئەمە گەرچی پێویستییەکی گێڕانەوەییە، بەڵام لە هەمان کاتیشدا ترازاندنیشە لە مانای ماناکانو ئێمەی وەرگر دووردەخاتەوە لە ڕاستییەکانی دەق. سیستەمی میتا_واتایی، دوو ئەرکی سەرەکی دەبینێت:

یەکەمیان: پاراستنی کەسێتیی نەسقە دەقییەکان.

دووەمیان: بەردەوامبوونی مانای نەسقەکانو نەبەستنەوەیان بە مانایەکی چەقبەستووی دیاریکراوەوە. بەمەش چەندین مەسەلەو کێشەی هەڵواسراو چارەسەردەکرێن. ئەم دوو ئەرکەش، دوو ئەنجامی سەرەکی لە ئەستۆ دەگرن:

1-دەستنیشانکردنی توانا رۆشنبیری و مەعریفی و بیری و هونەرییەکانی دەق و خاوەنەکەی.

2- قایلکردنی وەرگرو خوێنەر بە پرۆسەی مانای دەق، هەر خوێنەرەو بەپێی ئاستی جۆری بیرکردنەوەکەی وەریدەگرێت.

لەپێناو بەدەستهێنانی ماناکان لە ماناکەیدا، میتا_واتا مامەڵە لەگەڵ دوو جۆر لە فۆرمدا دەکات:

ا. فۆرمی بنەما سەرەکی و گشتییەکانی دەق، واتە بەچوارچێوەکردنی هێڵە سەرەکییەکانی دەق.

ب. بەگەڕخستن و گواستنەوەی مانا سەرەتایی و گشتییەکان بۆ مانا وردو جۆراوجۆرەکان. (

ئەو ڕەهەندەی زمان، کە پێویستە بۆ تێگەیشتن و ڕاڤەکردنی زمانی شیعری یاخیبوون، ڕەهەندێکی ڕێزمانییە، یاخود ڕەهەندێکی واتاییە، یاخود هەردوو لایەنی (واتاو ڕێزمان) لە دەرخستنی تایبەتمەندییەکانی ئەو جۆرە زمانەدا گرنگن. بێگومان لە دۆخێکی لەو جۆرەدا ڕەهەندی واتایی گرنگترەو زیاتر دەتوانێت مەبەستی دیاریکراو بهێنێتەدی، بەڵام نابێت لایەنی ڕێزمانی لە زمانی شیعری یاخیبووندا فەرامۆشبکرێت و بەهاکەی نادیدە وەربگیرێت، چونکە ئەم لایەنەش تا ئەندازەیەك ڕۆڵی هەیە لە دروستکردن و بونیادنانی زمانی شیعری یاخیبووندا. هەرچەندە لە کۆنەوە پرسیارێکی گرنگ لەئارادایە، ئەویش ئەوەیە، ئایا دەتوانین لەڕێی ڕێزمانی دەقێکی ئەدەبییەوە، لە بیری شاعیر، یاخود نووسەرەکە تێبگەین؟

سەرەڕای گرنگیی بەها ڕێزمانییەکانی دەق، بەڵام بۆ ڕاڤەکردنی بیری نووسەر، یان شاعیر، زیاتر دەبێت پشت بە لایەنی واتایی ئەو وشەو دەنگو ڕستانە ببەستین، کە بەپێی بنەما ڕێزمانییەکان پێکهاتوون. ئەمە سەرەڕای ئەو پەیوەندییە قووڵەی لەنێوان ڕێزمان و واتادا لە دەقی ئەدەبیدا هەیە، چونکە بەرهەمهێنانی واتا لە دەقی ئەدەبیدا، لەسەر چوار خاڵ وەستاوە:

1.ڕاڤەکردنی چوارچێوە (سیاق)ی دەنگی و وشەسازی و ڕستەسازی و فەرهەنگی.

2.دیاریکردنی کەسایەتیی قسەکەرو گوێگرو بارودۆخی وتنی قسەکە.

3.دیاریکردنی جۆری ئەرکی قسەکە.

4.دیاریکردنی کاریگەریی قسەکە.

زمانی شیعری، یەکێکە لەو بنەما گرنگانەی، ڕاڤەکارانی دەقی ئەدەبی و ڕەخنەگران زۆر بە گرنگییەوە لەسەری دەوەستن و بەهۆیەوە دەتوانن دیوە شاراوەکانی دەقەکە دیاریبکەن، ئەم گرنگیدانەش بە زمانی دەق تا ئەو ئاستە دەڕوات، کە شێوازگەرەکان لەمبارەیەوە ئەو پرسیارە گرنگە بکەن، "ئایا باری دەروونیی نووسەرێکی دیاریکراو لەڕێی زمانی تایبەتیی دەقەکەیەوە دیاریدەکرێت، یاخود نا؟ بێگومان وەڵامەکەی ئەوەیە، بەپێی شێوازی بەکارهێنانی جۆری زمانەکەی، دەتوانین مامەڵەی لەگەڵدا بکەین.

لەلایەکی ترەوە ئەو پەیوەندییە قووڵەی لەنێوان زمان و باری دەروونیی نووسەردا هەیە، دەگەڕێتەوە بۆئەوەی یەکەم بەریەککەوتنی نووسەر لەگەڵ کردەی نوسینەکەیدا، زمانە. وەك عزەدین أسماعیل لە کتێبی (الشعر العربي المعاصر، قضاياه و ظواهر الفنية و المعنوية) دا دەڵێت: "لە هەموو کارێکی هونەریدا، زمان یەکەمین دیاردەیە، کە وشە وەك هۆکارێك بۆ دەربڕین تێیدا بەکاردێت. "

واتە باری دەروونیی شاعیرو نوسەر، ڕۆڵێکی گەورە لە هەڵبژاردنی وشەو زاراوەکان و چۆنێتیی ڕێکخستن و بەکارهێنانیاندا دەگێڕن، چۆنێتیی هەڵبژاردنی دەنگو هێزی وشەکان و بەخشینی واتای جوان و ناشیرین بە زمانەکە، چونکە لە بنەڕەتدا سەرچاوەی زمانی ئاسایی و زمانی ئەدەبی، هەر ئەو وشەو دەنگانەن، کە هەموومان بەکاریاندەهێنین، بەڵام کاتێك دەچنە چوارچێوەی دەقی ئەدەبییەوە، گۆڕانکاریان بەسەردا دێت. شاعیر دەتوانێت بەهۆیانەوە جوانی و ناسکی، یاخود تووڕەیی و ڕقلێبوونەوە دەربڕێت، یان دەتوانێت بەهۆیانەوە خۆڕادەستبکات و ببێتە شاعیرێکی دەربار، یاخود خۆی بکاتە شاعیرێکی یاخی و نارازی.

سەرەڕای باسکردن لە بەهای واتا لە زمانی شیعریدا، دەبێت لایەنی هونەریی دەقەکەش بەهەندوەرگرین، بەتایبەت بابەتی ڕەوانبێژی لە دەقی شیعریدا، کە بەدرێژایی مێژووی ئەدەبی جیهانی، ڕەخنەگران پێوەی سەرقاڵبوون و کاری قووڵ و گەورەیان لەبارەیەوە کردووە. هەرچەندە هەندێك لە زاناکان پێیان وایە بابەتی ڕەوانبێژی لە دەقی ئەدەبیدا گرنگیی ئەوتۆی نییەو ئەرکەکەی تەنها لە ڕازاندنەوەی دەقە ئەدەبییەکەدا چڕدەبێتەوە. (مالارمێ) دەڵێت: "وێنە ڕەوانبێژییەکان ئەوانەی کە زۆر جار دەورێکی ئارایشتی لە سیستەمی زماندا دەبینێت، وا دیارە هیچ دەورێکی نییە تەنها بۆ ڕوونکردنەوەی مەبەستێك نەبێت لەوەشدا وەك نیشاندانی خشڵێك وایە، کە بابەتی گوتار دەتوانێت لێیگەڕێت و کاریپێنەکات. "

ئەم بۆچوونە کەموکورتی تێدایە، چونکە ئەرکی ڕەوانبێژی لە دەقی ئەدەبیدا لەپاڵ ئەرکە هونەرییەکەیدا، ئەرکێکی واتایی هەیەو بەشدارییەکی بەردەوامی لە بونیادنانی واتای دەقدا هەیە، لەمبارەیەوە ئەرکی ڕەوانبێژی ئەوەندە گرنگو کاریگەرە، وا دادەنرێت، ئەگەر کەسێك شارەزایی لە ڕەوانبێژیدا نەبێت، بێگومان ناتوانێت لە واتای دەقە ئەدەبییەکە بگات. بوونی ڕەوانبێژی لە هەر زمان و دەقێکی ئەدەبیدا، دەرخستنی بونیادی قووڵی زمان و دەقە ئەدەبییەکەیە، چونکە وەك چۆن هەموو

زمانێك بونیادی ڕووكەش‌و قووڵی هەیە، بە هەمان شێوەش هەموو دەقێكی ئەدەبی، بونیادی ڕووكەش‌و قووڵی هەیە، كە ڕەوانبێژی دەكەوێتە بونیادە قووڵەكەی دەقەوە. دەبێت لێرەدا ڕاستییەكی زانستی دەربارەی زمان لەبەرچاو بگرین، ئەویش ئەوەیە، كە:

1-هەموو زمانێك بونیادێكی ڕووكەش‌و بونیادێكی قووڵی زمانی هەیە.

2- لە هەموو زمانێكدا، چەمكی گواستنەوەیی لە بونیادی ڕووكەشەوە بۆبونیادی قووڵ بوونی هەیە .

لەناو ئەدەبیاتی گەلانی ڕۆژهەڵاتداو بەتایبەتی لە ئەدەبیاتی عەرەبی‌و فارسیدا، گرنگییەكی زۆر بە بابەتی ڕەوانبێژی لەناو دەقی شیعریدا دراوە، فێربوونی ئەم زانستەش، وەك یەكێك لە مەرجە بنەڕەتییەكانی فێربوونی زانستە ئیسلامییەكان دانراوەو پایەی شیعرو زمانی شیعریی، زۆر بەرز نرخێنراوەو "خودی شیعر پلەیەكی باڵایە لەناو زمان خۆیدا لە دوای قسەی خوداو پێغەمبەران دێت‌و لەسەروو هەموو وتن‌و قسەیەكەوەیە، ئەمەش بەهۆی بوونی ئەو ڕەوانبێژییەی تێیدایەتی، لەناو عەرەبدا دوو پلەی قسەكردن هەیە، باڵاكەیان ئەوەیە ڕەوانبێژی‌و كێش‌و سەروای تێدایە، ئاستی خوارەوەشی، ئەو زمانەیە، خاڵییە لە ڕەوانبێژی‌و ئاستی هونەری."

وەك پێشتر وتمان، زمان نامانگەیەنێتە ڕاستی لەناو دەقدا، وەك (رومان جاكۆبسن) دەڵێت: "بەهۆی زمانەوە ناگەینە ڕاستی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زمان كەرەستەی بونیادنانی دەقە."

بە كورتی دەتوانین ئاماژە بۆ ئەوە بكەین، كە وشەو دەنگ، وێنە، ئاماژەو جوڵەكان، تەنانەت بارودۆخی شاعیر وەك بێدەنگی، هاواركردن، پێكەنین، هەژاری‌و دەوڵەمەندی، خوێندەواری‌و نەخوێندەواری،....هتد، هەموو ئەمانە، كاریگەریی قووڵیان لەسەر زمانی شیعری‌و چۆنێتیی دەربڕین‌و نووسین‌و پابەندبوون‌و یاخیبوونی شاعیر هەیە.

تایبەتمەندییەكانی زمانی شیعریی یاخیبوون

كارێكی زانستیی ئێجگار گرانە بتوانین بە تەواوەتی تایبەتمەندییەكانی زمانی شیعریی یاخیبوون دیاریبكەین. ئەگەر خودی (زمان) وەك دیاردەیەكی كۆمەڵایەتی، تا ئێستا پێناسەی جۆراوجۆری بۆ بكرێت‌و هەر زانایەو لەڕوانگەی خۆیەوە بیەوێت بیناسێنێت، ناساندنی دەروونناسێك زۆر جیاوازترە لە ناساندنی خودی زمانەوانەكان بۆ زمان، چونكە هەریەكەیان پێوانەو بنەمای زانستیی خۆیان هەیە بۆ ناساندنی زمان‌و دیاریكردنی ئەرك‌و چۆنێتیی كاركردن‌و تەنانەت چۆنێتیی پەیدابوونیشی.

لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین بەشێوەیەكی گشتی، چەند خاسیەت‌و تایبەتمەندییەكی ئەم جۆرە زمانە لێرەدا بخەینەڕوو، بۆئەوەی لە كاتی دیاریكردنی زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا كچێك نیشتمانمە)ی شێركۆ بێكەسدا، یارمەتیدەرێكی زانستی بێت. دیارترین ئەو ڕەهەندو خاسیەت‌و تایبەتمەندییانەی لەمجۆرە زمانەدا هەن، بریتین لە:

یەكەم: زمانی شیعریی یاخیبوون وەك كردەیەكی دەروونی‌و كۆمەڵایەتی

زمانی شیعریی یاخیبوون ڕاستەوخۆ دەچێتە ناو چوارچێوەی زمانی كۆمەڵایەتی‌و زمانی دەروونناسییەوە، لەبەرئەوەی كردەی یاخیبوون، كردەیەكی دەروونی‌و كۆمەڵایەتییە، پێش ئەوەی كردەیەكی زمانەوانیی ڕووت بێت. "زانستی دەروونناسی لە زمان دەكۆڵێتەوە، بەوپێیەی ڕووداوێكی جوڵاوو گۆڕانی دەروونییە processus، زانای دەروونناسی، گرنگیدەدات بە زانینی ناوەخنی "الضمنية mise enoeuve لەلای تاكی قسەكەرو گرنگیدەدات بە بەجێگەیاندنی كرداری زمان لای تاك‌و ڕاڤەكردنی وتەكان لە بارودۆخی حەقیقیدا."

دووەم: بەكارهێنانی هێماو ئاماژە

یەكێكی تر لە تایبەتمەندییەكانی زمانی شیعریی یاخیبوون، بریتییە لە بەكارهێنانی هێماو ئاماژە. بەكارهێنانی هێماو ئاماژە لەم جۆرە زمانەدا بۆ دوو هۆكار دەگەڕێتەوە. یەكەمیان پەیوەستە بە ترس، یاخود بۆ ئەوەیە، لە بارودۆخێكی سیاسیی نەگونجاودا شاعیر بتوانێت پەیامەكەی خۆی بگەیەنێت. لەلایەكی تریشەوە بەكارهێنانی هێماو ئاماژەكان لە دەقی شیعریدا بۆ ئەوەیە، شاعیر بیەوێت لەشێوەی داڕشتنێكی بەهێزدا پەیامەكەی خۆی بگەیەنێت. تەنانەت لە زۆر باردا بەكارهێنانی ئەو جۆە هێماو ئاماژانە، یاخیبوونە لە زمانی باوی بەكارهاتوو و داهێنانێكی نوێیە لە چۆنێتیی مامەڵەكردن لەگەڵ زمانداو تێكشكاندنی بنەما كلاسیكییەكانی ناو زمانی دەقی ئەدەبییە، هەموو شاعیرێكیش لەم بوارەدا خاوەنی شێوازی تایبەتیی خۆیەتی، كە لە شاعیرەكانی تر جیایدەكاتەوە. "ئەو ناوەندەی كەسایەتییەكەی تێدایە، كاریگەری لەسەر بیرو هۆشی داهێنەرەكە دروستدەكات، لە چۆنێتیی هەڵبژاردنی وشەكان‌و ڕێكخستنی وشەكان‌و شێوازەكەی، كە جیاوازترە لە هەموو شێوازەكانی تر. " هەمیشە شاعیری داهێنەر دەیەوێت لەڕێی بەكارهێنانی هێما مێژوویی‌و ئەفسانەیی‌و ئایینی‌و نیشتمانی‌و سیاسی‌و سروشتییەكانی تایبەت بەخۆیەوە لەوانی تر جیاواز بێت، كاتێكیش دەیەوێت پەیامی یاخیبوونی بگەیەنێت، پشت بە یەكێك لەو هێمایانە ببەستێت، ڕاستە هەندێك لەو هەمیشە شاعیری داهێنەر دەیەوێت لەڕێی بەكارهێنانی هێما مێژوویی‌و ئەفسانەیی‌و ئایینی‌و نیشتمانی‌و سیاسی‌و سروشتییەكانی تایبەت بەخۆیەوە لەوانی تر جیاواز بێت، كاتێكیش دەیەوێت پەیامی یاخیبوونی بگەیەنێت، پشت بە یەكێك لەو هێمایانە

ببەستێت، ڕاستە هەندێك لەو هێمایانە هاوبەشنو جیهانین، بەڵام چۆنێتیی دارشتنەوەو بەکارهێنانیان لای شاعیر بەشێوەیەکی داهێنەرانە، تایبەتمەندێتیی تایبەتیی خودی شاعیری پێدەبەخشێت.

سێیەم: هونەرەکانی ڕەوانبێژی

زمانی شیعریی یاخیبوون، زۆر جەختدەکاتەوە لەسەر بەکارهێنانی هونەرەکانی ڕەوانبێژی، وەك هونەرەکانی (خواستنو خوازەو وەك یەکی) لەپێناوی گەیاندنی کاریگەریانەی پەیامەکەی لەلایەن شاعیرەوەو دروستکردنی وێنەی هونەریی نوێو کاریگەر "شیعر بەبێ وێنە بوونی نییەو دیارترین وێنەش لە شیعردا وێنە ڕەوانبێژییەکانن. زمانی خوازە زمانی یەکەمی مرۆڤایەتییەو ئامانجی گەورەو یەکەمی زمانی شیعرییە" . هەربۆیەش پێویستە لەسەر ئەو شاعیرانەی دەیانەوێت پەیامی یاخیبوون بگەیەنن، شارەزایی زۆریان لە هونەرەکانی ڕەوانبێژیدا هەبێت، ئەم شارەزاییەش یارمەتیی زۆریان دەدات بۆئەوەی بەشێوەیەکی هونەرمەندانەی بەرز، زمانی دەقە شیعرییەکانیان دابڕێژن.

چوارەم: فەرهەنگی وشەوزاراوەکان

ڕاستییەکی زانستی هەیە، ئەویش ئەوەیە، وشەو زاراوەکان لە زمانی ئاسایی ئاخاوتندا یەك بەهایان هەیەو بێدەسەڵاتن، ئەوە توانای شاعیرە وادەکات بەهاو جوانیو ناشیرینی وەربگرن، بەڵام هەر مەبەستێکی شاعیرو دیاردەیەکی ئەدەبی، هەندێك وشەو زاراوەی تایبەت بە خۆی هەیە، واتە دەتوانین بڵێین فەرهەنگی زمانی شیعریی یاخیبوون، هەندێك وشەو زاراوەی تایبەت بەخۆی هەیەو جیایدەکاتەوە لە جۆرەکانی تری زمان لە هەردوو بواری زانستی زمانی کۆمەڵایەتیو زانستی زمانی دەروونیدا. وەك نووسەر (بدوی الجبل) لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ (منیر العکش)دا دەڵێت: هەروشەیەك ئەگەر لە ماڵی خۆیت دانا وشەیەکی جوانە، هەر وشەیەکیش ئەگەر لە ماڵی خۆیت دانەنا جوانییەکەی لەدەستدەدات..

پێنجەم: وێنەی هونەری

وێنەی هونەری لە زمانی شیعریی یاخیبووندا، گرنگییەکی زۆری پێدەدرێتو هەر لە کۆنەوە لە دەقی ئەدەبیدا پێگەیەکی گرنگی هەبووە. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بەشێوەیەکی بەربڵاو لە توێژینەوە ڕەخنەییەکاندا ئەم زاراوەیە بەکارهاتووەو وەك یەکێك لە پێوانەکانی داهێنانی ئەدەبی لە شیعردا سەیرکراوە. وێنەی هونەریش لە دەقی شیعریدا لەسەر زمانی خوازەیی بونیاددەنرێت، وەك (سی دی لویس) لە کتێبی (الصورة الشعرية)دا دەڵێت: "بۆئەوەی لەبارەی شیعرەوە بڕیاربدەین، دەبێت بڕیار لەسەر هێزی خوازە لە شیعرەکەداو ڕەسەنایەتی بدەین. هەروەها (درایدن) بڕوای وایە وێنە بە تەنها گیانو ژیانی قەصیدەیە ."

ئەرکی وێنەی هونەری لە زمانی شیعریی یاخیبووندا، تەنها ئەرکی ڕازاندنەوەو بەخشینی چێژ نییە لەڕێی کردەی نامۆکردنی وشە ئاساییەکانەوە، بەڵکو ئەرکە بنەڕەتییەکەی لە گەیاندنی ئەو بیرەدا بەرجەستەدەبێت، کە شاعیری یاخیبوو دەیەوێت بیگەیەنێت، وێنەی هونەری لێرەدا پەیوەستە بە کردارێکی هاوبەش لەنێوان خەیاڵو خودو بابەتو زمانی خوازەییدا، کە دواجار وێنەیەکی نوێی هونەریی پەیوەندیدار بە بابەتەکەوە دروستدەکات بەمشێوەیە:

ئەندێشە + بابەت + خود (ناخ) + زمانی خوازەیی= وێنەی هونەری

↓ ↓

یاخیبوون = وێنەی هونەریی یاخیبوون

گرنگیی وێنەی هونەریی لە زمانی شیعریی یاخیبووندا لەوەدا بەرجەستە دەبێت، کە وێنەکە دەبێتە یەکەم وێستگەی بەریەککەوتنی نێوان دەقی شیعرییو خوێنەرەکەی، بەوەش دەتوانێت کاریگەریی دەروونی لەسەر ناخی خوێنەر دروستبکات، کە ئامانجی سەرەکیی شیعری یاخیبوونەو دەبێتە هۆی جوڵاندنی هەستو سۆزو جوڵاندنی چالاکی لە ناخی خوێنەردا لەپێناوی ئەنجامدانی کاردانەوەیەکی ئەرێنی لە کردەی یاخیبووندا.

شەشەم: لایەنی دەنگسازیـ ئاواز لە زمانی شیعریی یاخیبووندا

زمانی شیعریی یاخیبوون، خاوەنی ئاوازێکی تایبەت بە خۆیەتی، کە شاعیر بەهۆی هەڵبژاردنی جۆری دەنگو پیتو وشەکانەوە ئاوازێکی تایبەتو سەرنجراکێش دروستدەکات، کە دەربڕی ئەو بارودۆخە دەروونیو کۆمەڵایەتییە بێت، کە شاعیری تێدایەو دەیەوێت بیگەیەنێتە خوێنەرەکانیو مەبەستی تەواوەتی شاعیر بگەیەنێت. دیارە ئەم دۆخی دروستکردنی ئاوازی شیعرییە لەڕێی هەڵبژاردنی دەنگو وشەکانەوە لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی تر جیاوازنو کاریگەریو کاردانەوەکانیشی جیاوازن. ئەوەی لە زمانی شیعریی یاخیبووندا هەیە، چۆنێتیی گەیاندنی پەیامەکەو دروستکردنی کاریگەرییە لەسەر خوێنەرەکانی، یاخود ئەوانەی گوێیان لە دەقەکە دەبێت لەکاتی خوێندنەوەدا. کاریگەریی ئەمجۆرە زمانە زیاتر کاتێك دەردەکەوێت، کە شاعیر خۆی دەقەکە بخوێنێتەوە، یاخود کەسێکی تر بیخوێنێتەوە، چونکە ئەم پرسی یاخیبوونە، مامەڵەیەکی وردە لەگەڵ کردە کۆمەڵایەتیو دەروونییەکاندا. هەروەها شیعر پێکهاتەیەکی تایبەتە، کە لە (دەنگ)ەوە دەستپێدەکات تا ساتەوەختی دروستکردنی دۆخی کاریگەریو کارتێکراوی لەنێوان خوێنەرو

نووسەری دەقدا "شیعر پێکهاتەیەکە لە دەنگو وێنەو بیرو هەست، هەربۆیەش لەکاتی خوێندنەوەیدا لە خوێنەرێکەوە بۆ خوێنەرێکی تر گۆڕانی بەسەردا دێت، شیعر کۆمەڵێك بوونی جیاوازی هەیەو ناتوانین لە یەك بووندا گەمارۆی بدەین ."

اوازو چۆنێتیی خوێندنەوە، بەهاو کاریگەریی گەورەی هەیەو زیاتر لە تایبەتمەندییەکانی تری ئەمجۆرە زمانە، مامەڵە لەگەڵ باری دەروونیی نووسەرو خوێنەری دەقی ئەدەبیدا دەکاتو کاردانەوە پێویستەکان دروستدەکات.

زمانی شیعریی یاخیبوون لەناو دەقی ئەدەبیی شاعیراندا، بەهایەکی گەورەی هەیەو تەنانەت دەتوانین بە دیوی دووەمی دەقەکەی دابنێین، هەمیشە زمانێکی پتەوو بەهێز، ئاماژەیە بۆ بوونی دەقێکی باڵاو بەهێزو کارتێکەر، پێچەوانەکەشی ڕاستە. لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت ئەو ڕاستییە زانستییە لەبەرچاو بگرین، کە پەیوەندییەکی بەهێز لەنێوان فۆرم (شێواز)و ناوەرۆکی دەقەکەدا هەیە، هەر ئەمەشە وادەکات ئێمە پێداگری بکەین لەنێوان ئەو کاریگەرییانەی، کە زمانی شیعریی یاخیبوون لەسەر پەیامی یاخیبوون لای شاعیر دروستیدەکات.

زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا

شێرکۆ بێکەس لەناو ئەدەبی کوردیدا یەکێکە لەو شاعیرانەی، خاوەنی زمانێکی تایبەتو سەرسوڕهێنەرە، بەجۆرێك کاریگەریی زمانی شیعریی بەسەر شیعری قۆناغی خۆیو دواتریشدا بەردەوام دەبێت.

شێرکۆ جگە لە زمانی شیعر، هیچ زمانێکی تر نازانێت "بۆ شیعرو بۆ عەشقو بۆ بەرگریو بۆ تووڕەبوونو بۆ داهێنان...تەنها زمانی شیعرو هیچی تر. شێرکۆ بێکەس لەناو ڕووبەرە فراوانەکەی شیعردا هەموو شتێك دەدوێنێو هەموو شتێك دەهێنێتە نێو شیعرو بە قسەیان دەهێنێ (مرۆڤ، عەشق، نیشتیمان، خاك، چیا، ئاو، باران، وەرزەکان، باڵندەکان، ژنەکان، مێژوو، مافەکان، ستەمەکان، ...) هیچ شتێك نامێنێ لەنێو شیعرەکانیدا نەیاندوێنێو حیواریان لەگەڵدا نەکات."

شێرکۆ بێکەس لە زمانی شیعریدا کودەتایەکی گەورەی بەسەر زمانی شیعریی قۆناغی خۆیدا هێنا، تەنانەت هەر لەو ڕێگەیەشەوە خۆی لە قۆناغی (گۆرانو هاوڕێکانی) جیاکردەوە. واتە جیاوازیی شێرکۆ بێکەس لەگەڵ شاعیرەکانی تردا بە تەنها لە بواری داهێنانی فۆرمی جیاوازی شیعردا نییەو تەنها لەو ناوەرۆکە قووڵەدا نییە، کە لە ئەزموونی شیعریی ئەودا بەرجەستەیە، بەڵکو بەدرێژایی ئەزموونی شیعریی خۆی، هەوڵیداوە خاوەنی زمانێکی تایبەتیی خۆی بێت لە هەموو ئاستەکانی زماندا، واتە لە (دەنگو وشەو ڕستەو واتا)دا. لەیەکەم ئەزموونی شیعر نووسینی خۆیەوە تا دوا دیوانی شیعریی خۆی (خێراکە مردن خەریکە بگات)، باڵادەستیی ئەو لە بواری زمانی شیعریدا بەدیدەکەین. تەنانەت خۆشی لە شیعرەکانیدا باس لە جیاوازیی زمانی شیعریی خۆیو زمانی شیعریی شاعیرەکانی تر دەکاتو ددان بەوەدا دەنێت، ئەو بە زمانێکی سادەو ڕەوان خۆیو عەشقو نیشتمانو شیعر دەنووسێتەوە. لە شیعری (دوو زمان)دا دەڵێت:

جیاوازیی منو زۆر شاعیر هەر ئەوەیە
بە زمانی سادە وەکو ئاوی ڕەوان
بۆ عەشقەکەی خۆم دەنووسم
بۆیە عەشقیش ئەگەرلەوپەڕی دنیاش بێ
لە من ئەگا!

هەرچەندە لە زمانی شیعریی شێرکۆ بێکەسدا خاڵێك هەیە دەکرێت وەك خاڵی لاوازی زمانی شیعریی ئەو سەیربکرێت، ئەویش ئەوەیە، زیاتر شێوەزاری سلێمانی بەسەردا زاڵەو زۆر گرنگی بە زمانی باوی نووسین لە باشووری کوردستان نەداوە، هەر لە هەڵبژاردنی وشەکانەوە تا دەگاتە ئاستی ڕێنووس. لە زۆربەیدا پابەندە بە ڕێنووسی شێوەزاری سلێمانییەوە، بەڵام لەڕووی فەرهەنگی وشەوە، هەوڵیداوە وشەی زۆربەی ناوچەکانی تری کوردستان بەکاربهێنێت.

ئەو وەختەی زمان لاڵ ئەبێ و سیس ئەبێ و
ئەوەرێ و ئەو وەختەی دڵنیایی ئەحەپەسێ و
بەختیاری نائومێد ئەبێ و پێکەنین ئەگری و
هەتا تاریك ئەبێ و لە بەرەبەیاندا شەو دادێ

لە هەموو کردارەکانی ئەو کۆپلە شیعرەدا (ئەبێ، سیس ئەبێ، ئەوەرێ، ئەحەپەسێ، نائومێدئەبێ، ئەگری، تاریك ئەبێ) لە جیاتی (دە) وەك نیشانەی تافی ڕانەبردوو، نیشانەی (ئە) بەکاردێنێت، بەتێکڕای ئەزموونی شیعریی شێرکۆ بێکەس، بەشێوەیەکی بەردەوام لەجیاتی نیشانەی (دە)، (ئە) بەکارهاتووە، ئەم دۆخەش لە شیعری ئەودا وەك سیمایەکی تایبەتی لێهاتووە .

ڕەهەندەکانی زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا

ئەگەر بەشێوەیەکی ورد بێینە سەر باسکردن لە زمانی شیعریی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا، کە لە شێوەی دەقێکی درێژدایە، دەتوانین لەسەر چەند ئاستو ڕەهەندێك لە زمانی شیعریی یاخیبوون لەو دیوانەدا قسەبکەین:

ناونیشانی دیوانەکە

هەر لە ناونیشانەكەوە شاعیر جاڕی یاخیبوون دەداتو دەیەوێت پێمان بڵێت، لەمەودوا بەهیچ شێوەیەك نیشتمان مەعشوقی من نییە، واتە هەڵگەڕانەوەیەكی گەورە بەهۆی ئەم ناونیشانەوە لە شیعرو بیرو ئەزموونی شیعریی شاعیردا بەدیدەكرێت. ئەم ناونیشانە تەنها ناونیشانی دیوانێكی شیعریی، یاخود دەقێكی درێژی ئەدەبی نییە، بەڵكو ناونیشانی مانیفێستی یاخیبوونە لە خۆیو لە ڕابوردوو و لە مەعشوق. شێركۆ بێكەس لەمبارەیەوە دەڵێت: "(ئێستا كچێك نیشتمانمە) كتێبی بێزاربوونی گەنجێكی ئەم ڕۆژگارەیە، وەڕسبوون لە هەموو شتێكی نیشتمان، لە هەموو گەمە ناشیرینەكان، كتێبی چاوەڕوانییە نائومێدەكانە، كتێبی خەونی كوژراوەكانە."

بەكارهێنانی (ئێستا) لە ناونیشانەكەدا وەك دانانی خاڵی جیاوازیو دابڕان لە نێوان دوو قۆناغی شیعریی شێركۆ بێكەسدا. وەك ساتەوەختی جیابوونەوەو دابڕان لەنێوان مەعشوقە كۆنەكەی، كە نیشتمانەو مەعشوقە نوێیەكەی لە ئێستادا، كە (كچێك)ە.

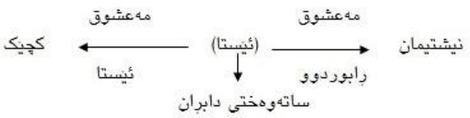

هەروەها دانانی ئەو ناونیشانە سەرنجڕاكێشە، ئاماژەیە بۆ ئەو پرسیارە قووڵانەی شاعیر لە نیشتمانو جوانییەكانیو پیرۆزییەكانی هەیە، واتە هەڵبژاردنێكی پڕ پرسیاری گوماناوییە لە كۆی ئەزموونی شیعریی شاعیرو جیهانبینیی شاعیر. خوێنەر كاتێك ئەم ناونیشانە دەبینێت، تووشی ڕامانێكی قووڵ دەبێت، واتە چۆن شاعیر لەڕێی ئەم ناونیشانەوە گەلێك گومانو پرسیار دروستدەكات، بەهەمان شێوە خوێنەریش لەكاتی خوێندنەوەی ئەم ناونیشانەدا گەلێك پرسیاری بۆ دروستدەبێت. لەوانە، ئایا نیشتمانی شاعیر پێش ئەم كچە، كوێ بووە؟ بۆچی شاعیر پشتی لە نیشتمانی كۆن كردووە؟ دەیەوێت لەم نیشتمانەی ئێستایدا چی دەستبكەوێت؟

هەڵبژاردنی ناونیشانەكە تەواو گونجاوە لەگەڵ ناوەرۆكەكەیدا، بەجۆرێك خوێنەر هەر لە ناونیشانەكەیەوە هەست بەو یاخیبوونە گەورەیەی شاعیر دەكاتو دەیەوێت وەڵامی پرسیارەكانی پێشووی دەستبكەوێت. شاعیر بە مەبەست ئەو ناونیشانەی هەڵبژاردووەو ویستوویەتی لە یەكەم بەریەككەوتنی خوێنەر لەگەڵ ئەم دیوانەدا، هەست بە كودەتایەكی گەورە لە جیهانبینیی شاعیردا بكات.

شێركۆ بێكەس لە هەڵبژاردنی ئەو ناونیشانەدا وشەی (كچێك) بەكاردەهێنێت وەك كەسێكی نەناسراو، نەك كچێكی ناسراو، هەرچەندە لە ناوەرۆكی دەقەكەدا ناوی (ڕۆژانا) دەهێنێت، بەڵام دەیەوێت لە ناونیشانەكەدا بە نەناسراوی بیهێڵێتەوە، ئەمەش لەپێناوی ئەوەدایە هەموو خوێنەرێك خۆی لە پەیوەندیدا بهێڵێتەوە لەگەڵ كچە نەناسراوەكەی ناونیشانەكەدا، ئەمەش یەكێكە لەو ڕێگا سەركەوتووانەی هەمیشە شاعیری بەهرەمەند لەگەڵ خوێنەرەكانیدا پەیڕەویدەكات، بۆئەوەی بواری دابڕان لەنێوان خوێنەرو دەقدا دروستنەبێت، بەڵكو تا كۆتایی دەقەكەی، ڕایەڵی پەیوەندی لەگەڵدا بهێڵێتەوە. لەم بوارەدا شێركۆ بێكەس یەكێكە لەو شاعیرانەی كورد، كە خاوەنی ڕێبازێكی تایبەتیی خۆیەتی لە هەڵبژاردنی ناونیشانی سەرنجڕاكێش بۆ دەقە دوورودرێژەكانی. ڕاستە هەموو دەقێكی ئەدەبی، پێویستە ناونیشانی ئەدەبیو جیاواز بە خۆی هەبێت، بەڵام لە ئەزموونی شیعریی شێركۆدا، ئەم حاڵەتە زۆر تایبەتیتر دەردەكەوێت. لە ناونیشانی (ئێستا كچێك نیشتمانمە)دا، شاعیر توانایەكی ئەدەبیو زمانەوانیی زۆر جیاوازی بەكارهێناوە، لەپێناوی بەستنەوەی ناوەڕۆكی دەقەكە لەگەڵ ناونیشانی دەقەكەدا.

گەنجینەی وشەكان لە دیوانەكەدا

شێركۆ بێكەس خاوەنی گەنجینەیەكی دەوڵەمەندی وشەیەو دەتوانین بڵێین، تەنانەت خاوەنی فەرهەنگی وشەی تایبەت بە خۆیەتی. لە هەموو دەقێكی شیعریدا، بوونی فەرهەنگی وشەی دەوڵەمەند، ئاماژەیە بۆ بوونی زمانێكی باڵای ئەدەبیو تونای دەربڕینی ئەدەبیی سەركەوتوو لە گەیاندنی بیری شاعیر بە خوێنەرەكانیدا، چونكە "زمانی ئاسایی ناتوانێت ئاستی شاعیر بە بەرزی بهێڵێتەوەو تەواوی هەستو واتاو ئەندێشەی دوورو پێشبینییەكانو جیهانبینییەكانی شاعیر لەخۆبگرێت."

كەواتە بۆئەوەی شاعیر بتوانێت دەقێكی بەهێز بنووسێت، دەبێت پێش هەموو شتێك هەوڵی دەوڵەمەندكردنی فەرهەنگی وشەكانی بدات، ئەمەش لەڕێی شارەزابوون لە زارو شێوەزارەكانی زمانو خوێندنەوەی بەردەوامەوە، هاوكات ئاگاداربوون لە تەواوی ئاستەكانی ناو كۆمەڵگاكەیو شارەزایی لە بواری كەلتووری كۆمەڵگاكەیدا، دێتەدی.

سەرەڕای بوونی گەنجینەیەكی فراوانی وشەو زاراوەو دەستەواژەی نوێ لە دەقەكانی شێركۆ بێكەسدا، بەشێوەیەكی دیار وشەی فەرهەنگی بەكارهاتوون، ئەم چەمكەش بە بڕوای (كۆدۆن) بریتییە لە سنورداترینو سادەترین مانای وشە، بێ لەبەرچاوگرتنی هەستو سۆزمان لەو بارەیەوە، یان ئەو پێشنیازو مانا شاراوانەی، كە هەیەتی. لە ئینسكلۆپیدیای پرینستۆنیدا دەڵێت: "بریتییە لە مانا ڕووكەشو ئاشكراكەی وشە، یان ئەوەیە لە فەرهەنگدا دیاریكراوە."

جیاوازیی زۆر لەنێوان هەردوو چەمکی گەنجینەی وشەو وشەی فەرهەنگیدا هەن، بەڵام ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە، لە هەردوو بارەکەدا کارکردنە لەسەر دەوڵەمەندکردنی گەنجینەی وشەکانی شاعیرو گرنگیدان بە بواری دەوڵەمەندیی زمانو جوانترکردنی وێنە شیعرییەکانو باشتر گەیاندنی بیری شاعیر بۆ خوێنەرەکانی، کە دەتوانین لەم خاڵانەی خوارەوەدا دیارییان بکەین:

1-بەرفراوانکردنی لێکدانەوەی مانای وشەکانو دواجاریش بە مەدلولکردنی دەقەکە.

2-پاراستنی وشە کوردییە پەتییەکانو بەخشینەوەی هێزی مانا بە وشەکان.

3-بەهێزکردنی مەودلولو بنەمای وێنە شیعرییەکەووێنەی ڕوانینی خوێنەرلەسەری.

4-بەجێهێشتنی جێکەوتەی پۆزەتیڤ لە بیرو زهنی خوێنەردا.

5-بەهێزکردنی کۆنتێکستی دێڕە شیعرییەکە.

6-دەوڵەمەندکردنی زمانی شیعریی.

7-کرانەوەی ئاسۆی بیری خوێنەرلە بەرامبەرلێکدانەوەو ڕاڤەی شیعرییدا.

8-بەخشینی مانایەکی زۆر بە کەمترین کەرەستەو دەربڕراو .

گەنجینەی وشە لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)ی شێرکۆ بێکەسدا، تەنها بریتی نییە لە وشەو زاراوەی نوێ، بەڵکو دەستەواژەی زۆر نوێو سەرنجراکێشی تێدایە، کە بوونەتە بنەمای سەرەکیی بونیادنانی زمانی یاخیبوون لای شاعیر. هەر لە دەستپێکی دەقەکەوە شاعیر بە زمانێکی باڵاو دەربڕینو وشەی نوێ، یاخیبوونەکەی دەکێشێت.

واهات، عاشقان!، وا خۆی هات

بە پۆشاکی گەڵا ڕێزانەوە... واهات!

بە نۆزدە ساڵی زەردەوە

بە نۆزدە چرای تاریكو

بە نۆزدە زامی سەوزەوە

لەگەڵ پەپوولە پاییزەی غەریباندا

بەڕێوەیەو...دێت بۆ لاتان

شاعیر بە بەکارهێنانی دەستەواژەکانی (پۆشاکی گەڵاڕێزان، نۆزدە ساڵی زەرد، نۆزدە زامی سەوز، نۆزدە چرای تاریکی، پەپوولە پاییزەی غەریباندا)، چێژو تایبەتمەندییەکی زۆر تایبەتی بە شیعرەکە بەخشیوە، بۆ کەسێك ئاگاداری بارودۆخی سیاسیی هەرێمی کوردستانی عێراق بوو بێت لە دوای ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی (1991)هوە تا ساڵی (2010)، دەزانێت هەردوو ڕەنگی (سەوزو زەرد) ئاماژەن بۆ هەردوو حیزبی حوکمڕانی (یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستانو پارتی دیموکراتی کوردستان)، کە بەدرێژایی نۆزدە ساڵ حوکمڕانییان، وڵاتیان بەرەو وێرانەیی‌و نەهامەتی بردووە. شاعیر لەڕێی بەکارهێنانی (نۆزدە ساڵی زەردو نۆزدە زامی سەوز)هوە گوزارشتی لە ماوەی حوکمڕانیی ئەو دوو حیزبە کردووە، کە پڕێتی لە ئازارو زامو نەگبەتی بۆ هەرێمی کوردستان. لە ئەنجامی ئەو جۆرە حوکمڕانییە خراپەدا، شاعیر لەڕێی ئەو زمانە تایبەتەی خۆیەوە، دەیەوێت یاخیبێت بەرامبەر بەو مێژووە نۆزدە ساڵییە پڕزامەی گەلی کورد.

دیسانەوە

وەکو دوێنێ‌و وەکو پێرێ

پارو پێرار

ڕۆژێکی تری سواومەو

دیسانەوە

هەر خۆم سوخرەکێشی خۆمم‌و

بێواز... بێواز

پاڵنان بە بێزاریمەوە

بەردەوامەو

دەمەو عەسرەو

چون چرو چاوی نیشتیمان

هەوا گرژەو...گەرەگ مۆنو

چەند (هەزار)ێکی چرچ‌ولۆچ

لە گیرفانی پانتۆڵێکی غەمگینایەو

ئەڵێی پشیلەی بەر گەرمای بێتاقەتم

خاو و خلیچك

لەماڵەوە دەچمە دەرێ.

لەو کۆپلە شیعرەی سەرەوەدا، شاعیر زۆر بەڕوونی دڵتەنگی‌و نائومێدیی خۆی ئاشکرادەکات، دەتوانین ئەو کۆپلە شیعرە بە مانیفێستی نائومێدبوونی شاعیر دابنێین، نائومێدبوونیش، یەکێکە لە بنەماو هۆکارە سەرەکییەکانی یاخیبوون. ئەم مانیفێستی نائومێدبوونەشی، لەڕێی وشەو دەستەواژەکانییەوە بە تەواوەتی دەربڕیوە، هەموویان گوزارشتن لە (ژیانی دووبارەو بێگاری‌و بێزاری‌و هەژاری‌و ناشیرینیی دەسەڵات‌و خەم‌و بێتاقەتی)، کە لە زەمەنی نووسینی ئەم دەقەدا، بوونەتە تایبەتمەندێتیی سەرەکیی نیشتمان‌و مەعشوقیان بە تەواوەتی لای شاعیر ناشیرین کردووە.

لەم ڕۆژژمێرەی ئێستەدا

سەعات لە ڕۆژ

هەفتە لە مانگ

مانگیش لە ساڵ وەرس بووە

من لەخۆمدا. لەناو خۆمدا

ڕەنگم لە دەنگم بێزارە

دەنگم لە بۆنم بێزارە
هەرلەم كۆڵانەی ئێمەدا
دەرگا لە چوارچێوەی خۆیو
سیلەی كۆڵان لە كۆڵانو
كۆڵان لە دیوار بێزارە
بێتاقەتیی لە تەكمایەو هەنگاو ئەنێ
یان سێبەرمەوەیان هاوڕێ

شاعیر زۆر جەخت لەسەر ئەو وشانە دەكاتەوە، كە بەرەو نائومێدیی تەواوەتی دەبەن لە نیشتمانی جاران، وەك وشەكانی (بێزار، وەڕس، هاوڕێیەتی، بێتاقەتی، سێبەری بێتاقەتی)، بەدرێژایی (ئێستا كچێك نیشتمانە)، ئەمجۆرە زمانە زاڵە تا ئەو كاتەی شاعیر خۆشەویستە نوێیەكەی، كە (ڕۆزانا)یە، دەدۆزێتەوەو ئیتر لێرەوە نائومێدیی و خەمو ڕقو بێتاقەتیو ناشیرینی، كۆتایی پێدێتو مەعشوقێكی نوێی پڕ جوانیو ئومێد دەدۆزێتەوە، هەربۆیە لێرەدا شاعیر جارێكی دیكە وشەكانو زمانی دەربڕینی دەگۆڕێت بۆ زمانی خۆشەویستیو ئومێد، بۆ زمانی گەنجبوونی هەمیشەییو بۆ زمانی كۆتایی ماندووبوونو كۆتایی ڕق. واتە لەم دیوانەدا دوو جۆر زمان بوونیان هەیە. زمانی قۆناغی نائومێدیو ڕق لێبوونەوە لە مەعشوق كۆن، كە نیشتمانەو زمانی دوای قۆناغی دۆزینەوەی مەعشوقە نوێیەكەی، كە (ڕۆزانا)یەو پڕێتی لە وشەو دەستەواژە ئومێدبەخشەكان.

تۆ ئەزانی لەم زمانی خۆشەویستیەدا
لەم فەرهەنگە زبوینەدا، نە وشەی (ڕق)ی تیایەو
نە (ئاوابوون)و نە (ماندووبوون)و نە
(وەڕین)و (نە كوژانەوە)و نە (پیربوون)

شاعیر لە دیوانی (ئێستا كچێك نیشتمانە)دا، (19) وشەی نوێ بەكاردەهێنێت، كە پێشتر لە دەقەكانی تریدا بەكارینەهێناون، هەر خۆشی لە پەراوێزدا ڕوونكردنەوەی لەبارەی وشەكانەوە داوە. ئەمەش ئاماژەیە بۆئەوەی، شێركۆ بێكەس لەگەڵ هەڵكشانی تەمەنیدا، بەردەوام گەشەی بە گەنجینەی وشەكانی خۆی داوە، لەلایەكی ترەوە ئاماژەیە بۆئەوەی، زمانی كوردی، زمانێكی دەوڵەمەندەو دەتوانرێت بەهۆی وشەو زاراوەكانی ناو زارو شێوەزارەكانییەوە، ئەو كەلێنانە پڕبكرێنەوە، كە بەهۆی بەرەوپێشەوەچوونو تێكەڵاوبوونی كەلتوورو شارستانییەتەكانەوە لە زماندا دروستدەبن. بەشی زۆری ئەو وشە نوێیانە، لە تۆخكردنەوەی ئەو زمانی یاخیبوونەدا بەشدارن، كە شاعیر لەم دیوانەدا لەسەری دەڕواتو لەڕێیەوە پەیامەكەی خۆی دەگەیەنێت.

وشە نوێیەكان	واتاكانیان (وەك ئەوەی شاعیر لە پەراوێزدا ڕوونیكردوونەتەوە)
بێوار	بێحەوسەڵەو بێتاقەتی
زماك	ئەو شوێنەی هەتاو نایگرێتەوە
زیكار	شەونخونی
تامار	شەبەحو تارمایی
هاقڵ	نەترسانو مل پێوەنان
سلسار	بێشەرم
سارومار	زۆر بۆگەن
گەرگەسان	لەناوچوون، وردو خاشبوون
ساعوور	وەك مجەوری ئەمیش شەوو ڕۆژ خزمەتی مزگەوت دەكا
لەژم	زەلكاو
ساتوور	تەمەڵو تەوەزەل
گوردەم	عەشامات، قەرەباڵغی
پاسفندە	زۆر بۆگەن
زشت	ناجۆرو ناپەسەند
پیفو	تەمەڵو تەوەزەلو لەشگران
گەڤار	پیس
سخار	زەویەك بۆ كێڵان ناشێت
سارستە	ڕستەی ناتەواو، قرتاو، پچڕاو
كادانە	ئەسپی ڕەسەنو بە ئەسڵ لە ڕوسیاوە هاتووە

مەرج نییە ئەو وشانە یەكەمجار بن لە دەقی شیعریدا بەكارهێنرابن، بەڵام شاعیر بۆ یەكەمجارە ئەم وشانە دەخاتە ناو دەقێكی ئەدەبیی یاخیانەوە، بەشی هەرە زۆری ئەو وشانەش، بۆ دەرخستنی نائومێدیی شاعیرو پیشاندانی ناشیرینیی پیاوەكانی نیشتمانو شەڕی ناوخۆو دروستكردنی وێنەی نیشتمان بەشێوەیەكی ناشیرین لە زەمەنی نووسینی دەقەكەدا. شێركۆ بێكەس لەڕێی بەكارهێنانی بەشێك لەو وشانەوە، هەندێك چیرۆكی مێژوویی دەگێڕێتەوە، بۆ نموونە لەو شوێنەدا، كە باسی (ساعوور) دەكات، دەیەوێت چیرۆكی گرانییە گەورەكە لەسەروبەندی جەنگی جیهانی یەكەمدا بگێڕێتەوە، كە چۆن لە بارودۆخێكی لەو جۆرەدا مرۆڤەكان بەبێ جیاوازیی ئایینی، هاوكاریی یەكتریان كردووە، لەو كاتەشدا، كە (كەریمی عەلەكە)، كە دەوڵەمەندێكی مەسیحیی سلێمانی بووە، بێ گوێدانە ئایینی خەڵكی شارەكەی، یارمەتیی موسوڵمانەكانی داوە، بەڵام لە زەمەنی نووسینی (ئێستا كچێك نیشتمانە)دا، بارودۆخەكە گۆڕاوەو هاوزمانو هاوئایینەكان پشت لە یەكتری دەكەنو پیاوانی

مۆنی نیشتمان، هەموو خێرێکی وڵات بۆ خۆیان دەبەن، بەوەش خەڵکی برسیدەکرێتو ئامادە نین یارمەتیی هەژارەکانی نیشتمان بدەن.

ڕۆژتان باش
من ناوم پشیلەیە. بە نەتەوە کوردمو بە ئاین
مەسیحی. هەندێ کەس بە (جۆرج)یش بانگم
ئەکەن. ئێستە بێکارم. بەڵام ماوەیەك لەمەوبەر
ساعووری تاقە کڵێساکەی ئەم شارە بووم. منی پشیلە
یان جۆرج. باپیرە هەرە گەورەم یەکێك بووە لە
پشیلە دەوڵەمەندو خێرخوازەکانی ناو ماڵی کەریمی ئەلەکە.
ئەو باپیرە پشیلەیە، ئەوەندە چاوبەخشندە بووە
لە گرانییە گەورەکەدا نەیهێشتووە یەك پشیلەی هەژار
لەم شارەدا لە برسێتی بمیاوێنێو هەموویانی
تێرکردووە. جا پشیلەی مەسیحی بووبن یان
موسڵمان

قسەکردن بە ناوی بێگیانەکانەوە

یەکێك لە سەرەکیترین تایبەتمەندێتیی زمانی شیعریی شێرکۆ بێکەس لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانە)دا ئەوەیە، هەموو شتێك دێنێتەقسەو لەڕێیەوە ئازارەکانی خەڵك بەرامبەر بە نیشتمان دەردەبڕێتو دەیانکاتە هۆکاری گەیاندنی پەیامی یاخیبوونی خۆی. شاعیر لەم بوارەدا بەشێوەیەکی هونەرمەندانەی باڵا زمانی قسەکردنی لەشێوەی ئاسایی خۆی لادەوە ڕێچکەیەکی نوێی دەربڕینی پێبەخشیوە، وەك عەبدوڵڵا محەمەد قودامی لە کتێبی (الخطیئة و التذکیر) دا دەڵێت: "دەق تەوەرەی ئەدەبە، کە چالاکیی زمان تێیدا لە شوێنە ئاساییەکانی خۆی لادەداتو گیانێکی یاخی لە ڕێچکەی زاراوەیی، بۆ ڕێچکەیەکی نوێو تایبەت بەرزدەکاتەوە. "

شێرکۆ بێکەس لەپێناوی پیشاندانی ئاستی باڵای ناڕازیی خەڵك لە دەسەڵاتو پیاوەکانی نیشتمان، هاتووە ئەو کارەی بەجۆرێك ئەنجامداوە تا پێمان بڵێت، نەك مرۆڤەکان، بەڵکو دارو درەختو بارانو بەفرو دیوارو ژوورو پەنجەرەکانو هەموو شتێك لەم دەسەڵاتە ناڕازییە. "هەوڵمداوە هەر لەم دەقەدا پەنابەرمەوە بەر (بەمرۆڤکردنی شتەکان، شتە بێ گیانەکان)، هەوڵمداوە درەخت بدوێ، دیوار، کێڵگە، باڵدار، بولبول، کیسەڵ، مەترەی ئەرز پێوانو هەموو ئەو شتانەی دەوروبەرمان ئەوانیش بێزاری خۆیان دەردەبڕن. "

من ناوم مەترەیە
مەترەی ئەرز پێوان
من ناوم عەدالەتە
لەسەرزەمین چاوێکی خواو
دەستێکی خوام

من ناوم کراسی ژنانەیە
ئەوەی نیشتیمان پێی شەرمە
بیکاتە بەری خۆی منم

خۆ هەرمن نا
ڕەشەبایش وتی
ئەو هەموو گڤە گڤە هەرگوێی نەگرت
چەخماخە وتی:
ئەو هەموو برووسکەو داگیرسانو داڕزانانەو
هەرگوێی نەگرت

من ناوم کورسییە
کەس نەیزانێ من ئەیزانم
ئەم هەموو چەقۆی غەدرانە
ئەم هەموو جۆگەی خوێنانە
ئەم هەموو ماسکی دزیانە
ئەم هەموو ڕەژووی ڕقانە
لەسەرمنە

من ناوم (نان)ە
لەو شوێنەی زۆرم پێئەکەنم
لەو شوێنەی کەمم ئەگریم

من ناوم (بەهار)ەو لە تۆ ئەچم
وەکو یەك جوانینو وەکو یەکیش
بەدەم گوڵەکانی ئایندەوە پێئەکەنین !

من ناوم گوڵی دار هەرمێیە
بەڵام وەك ئەبینن ڕەشیان کردووم

من ناوم (پرچ)ە
نیشتیمانم سەری ژنێکە
لە سێ لاوە گەمارۆ دراوم
بە حیجاب !

من ناوم دیواره
کەوتوومەتە سەرشەقامێکی گشتی
بەدرێژایی بێزاری درێژم‌و
بە بەرزی تووڕەبوونیش بەند !

من ناوم نارەزاییە
لەدایکبووی شاری یاخیبوون‌و
گەڕەکی برسێتی‌و کۆلانی کوێرەوەریم

من ناوم (دەرد)ە
پادشای بەشێکی زۆری ئەم مەملەکەتەم

من ناوم (گابەرد)ە
لەسەرئەم بەرزاییە ئەژیم
چاوم لە هەموو شتێکە
من ناوم (قەڵەم)ە
لەناو پەنجەکانی (با)یەکی گەنجدام
من ناوم (کێل)ە
کێلی گۆڕی شمشاڵێکی لەبیرکراوم

هێنانەگۆی شتە بێگیانەکان لای شێرکۆ بێکەس لە بواری زمانی شیعری یاخیبووندا، یەکێکە لە بنەماکانی دەوڵەمەندکردن‌و فراوانکردنی بازنەی دەربڕینی یاخیانەی شاعیر بەرامبەر بە دەسەڵات. هەروەها لەرووی زمانەوانیشەوە بووەتەهۆی دەوڵەمەندکردنی گەنجینەی وشەکان‌و هێنانەکایەی وێنەی شیعری نوێ‌و قووڵبوونەوە لە بەکارهێنانی هونەرەکانی زانستی رەوانبێژی، بەتایبەتی هەردوو هونەری (وەکیەکی)و هونەری (خوازە). لە تێکرای ئەو نموونانەی پێشوودا، شاعیر خۆی بە شتە بێگیانەکان دەچوێنێت‌و دواتر لەرێی هونەری (خوازە)وە ئەرکێك دەداتە ئەو شتە بێگیانانەی، کە ئەرك‌و کردەوەو دەربڕینی مرۆڤی یاخین. هەر ئەمەشە توانیویەتی هێزێکی ئەفسوناویی تایبەت بە زمانی شیعریی شێرکۆ بێکەس ببەخشێت. ئەو داهێنانەی شاعیر لەم بوارەدا ئەنجامیداوە ئەوە دەخاتەروو، کە بابەتەکە تەنها بابەتێکی زمانەوانیی رووت نییە، بەڵکو هەوڵدانێکی گەورەیە بۆ دروستکردنی هۆشدارییەکی گشتی بەرامبەر بارودۆخە سیاسییە خراپەکەو جوڵاندنی هەستو سۆزی گشتییە لەپێناو پەیامەکەی شاعیر خۆیدا. لەرووی زمانەوانیشەوە، ئەم کارەی شێرکۆ بێکەس دەچێتە چوارچێوەی داهێنانی زمانێکی نوێی شیعریی لەناو زمانی شیعریی خۆیدا. ئەمجۆرە مامەڵەکردنە لەناو زمانی شیعریدا، کارێکی گرنگەو هۆکارە بۆ دروستکردنی زمانی بالا لەناو دەقی ئەدەبیدا (شاعیری فەرەنسی ستیفان مالارمیە stephane mallarme)یەکێکە لە رابەرانی جوڵانەوەی هێماگەری‌و تەنانەت دارێژەری تیۆرییەکانێتی، وایدادەنێت کە زمانی شیعر لە زۆربەی کاتدا ئاڵۆزەو لە یاساو رێسا باوەکانی هۆنینەوە زمانەوانییەکان خۆی دەربازکردووە، بەلام گرنگیدان بە ئاوازو سیماکانی بەخشینی دەنگو ئاواز بە شیعرەکە بوونی هەیەو ئەمەش پێیدەوترێت زمانی بالای شیعر. (

هەروەها ئیبراهیم سامرائی دەڵێت: "زمان لە شیعری شاعیرە نوێیەکاندا، وەك کەرەستەیەکە، لەوانەیە ئەمانەش واتای نوێ‌و وشەی دیاریان هەبێت، لێرەوە بوارەکانی خواستن‌و خوازەکان فراوانتر دەبن" . ئەگەر لە هەندێك قۆناغی ئەزموونی شیعریی شێرکۆ بێکەسدا قسەکردن بە ناوی شتە بێگیانەکانەوە هێمایەك بوو بێت بۆ خۆپارێزی لە دەسەڵاتی رژێمی داگیرکاریی بەعس لە عێراقدا، بەتایبەتی لە هەردوو دەیەی حەفتاکان‌و هەشتاکانی سەدەی رابوردوودا، ئەوا ئەم حاڵەتە لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا لە ئاستی زماندا لەپێناوی دروستکردنی ئەو زمانە بالایەی شیعردایە، کە پێشتر باسمانکرد، لە ئاستی پەیامیشدا، بۆ پیشاندانی ئاستی فراوانی نارەزایەتییەکانی خەڵکە لە هەرێمی کوردستان بەرامبەر دەسەلاتی کوردی لە زەمەنی نووسینی دەقەکەدا، چونکە گەندەڵی‌و نادادپەروەری‌و زوڵم هێندە زۆرن، داروبەردیش هاتووەتەقسە.

هێنانەقسەی باڵندەو گیاندارەکان

یەکێکی تر لەو ئەرکانەی، شاعیر لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا دەیبەخشێتە گیاندارەکانی تر، وەك (کیسەڵ، پشیلە، کەڵەشێر، ئەسپ، رِشۆڵە، کۆتر، کرمی ئاوریشم، بولبول، مامز...هتد)، هێنانەقسەی باڵندەو گیاندارەکانە. هەموو ئەو باڵندەو گیاندارانەی شاعیر بەناویانەوە قسەدەکات ئەوانەن، کە هێمای جوانی‌و پاکی‌و ئاشتی‌و قوربانیدان‌و بێدەسەڵاتین. نەهاتووە لەم دیوانەدا بە ناوی گیاندارە درِو فێڵبازەکانی وەك (شێرو پڵنگو گورگو رێوی....هتد) یەوە قسەبکات، چونکە ئەو دەیەوێت ئازاری گشتیی هەموو شتێك لەم وڵاتەدا بگەیەنێت، وەك ئەوەی ئەو وتەبێژی گەیاندنی ئازارەکانی نیشتمان بێت بە هەموو دونیا، هەربۆیە جارێك وەك مرۆڤ، جارێك وەك داروبەردو درەخت، جارێکی تریش وەك باڵندەو گیاندارەکان‌و ئینجا بەناوی شەهیدەکان‌و شەقام‌و بەفرو گەنجەکانی نیشتمانەوە قسەدەکات.

من ناوم (بوولبول)ە
خەڵکی ئەم باخچەیەم

من ناوم کیسەڵە
ئەوە چەند ساڵە لەم گوێ گۆمە
حەماڵی ئەکەم

من ناوم پشیلەیە. بە نەتەوە کوردمو بە ئایین
مەسیحی. هەندێ کەس بە (جۆرج)یش بانگم
ئەکەن .

من ناوم کۆترە شینکەیەو کچم
ماڵەکەم وا لەو گەڕەکی منارەیە

من ئەسپێکی کوردی کوژراوی
شەڕی ناوخۆم
(کادانە)مو
ڕەسەن ڕەسەن

من ناوم (کەڵەشێر)هو خەڵکی مەڵکەندیم
چەندین ساڵە پاسەوانمو بەیانیان زوویش
بۆ ئەم گەڕەکە ئەخوێنم

من ناوم (کرمی ئاوریشم)ھ
خەڵکی کوڕە کاژاوم

مامزێکی سپی وتی
هۆ نیشتیمان

من ناوم (ڕشۆڵە) یە
لە دەمێکەوە لەو شاخو داخانە
تەتەری هەڵۆو بازە نێرەکانو
نامەبەری نێوان شەقامەکانی شارو
کێوەکانی بووم

مەبەستی شێرکۆ بێکەس لە قسەکردن بە ناوی گیاندارە جوانو بێدەسەڵاتو هێماکانی ئاشتییەوە لە کۆمەڵگادا، بۆ پیشاندانی ئەمانەی خوارەوەیە:

.1لە جەنگەڵستانی نیشتماندا، دڕندەکان بێدەسەڵاتەکان دەچەوسێننەوەو برسییاندەکەن.

.2گێڕانەوەی مێژووی خەباتی مرۆڤە باشەکان لە شاخو سەردەمی خەباتی ڕزگاریخوازی کوردو بێبەشکردنی خەباتگێڕەکان لە مافەکانی خۆیان لە سەردەمی دەسەڵاتی کوردیدا.

.3دەرخستنی پەیوەندیی باشی کۆمەڵایەتیو مێژوویی نێوان چینو ئایینو گروپەکانی ناو کۆمەڵگای کوردییە.

.4دەرخستنی ڕقی یاخیبوونی هەمووانە لە نیشتمانی دزەکان.

.5دەرخسنی بێوەفایی پیاوەکانی شۆڕشە، نەك تەنها بەرامبەر بە نیشتمان، بەڵکو بەرامبەر مرۆڤو گیاندارو باڵندەکانیش.

.6هەموو ئەوانەش لەپێناوی دروستکردنی ڕۆحێکی شۆڕشگێڕانەی یاخیانەیە بەرامبەر بە نیشتمانی دزەکان لە زەمەنی نووسینی دیوانی ئێستا کچێك نیشتمانمەدا.

شێرکۆ بێکەس بەدرێژایی ئەزموونی شیعریی خۆی، هەمیشە ئەرکی نوێی بە خودی شیعرو زمانی شیعر بەخشیوەو جەخت لەوە دەکاتەوە، نابێت ڕێگەبدرێت وشەو ڕێگرییە زمانییەکان ببنە کۆسپ لەبەردەم شاعیردا بۆئەوەی پەیامو مەبەستی فراوانی خۆی لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا گەشەپێنەداتو فراوانیان نەکات، بۆئەوەی ئەمەش بێتەدی، شاعیر هەموو شتێك دێنێتەقسەکردن "شیعر بۆئەوەی توانەوەو تێکەڵاوبوونێکی مەزن بنوێنێت، دەبێت هیچ بەرگێکی تەسك لەبەرنەکات. تێکەڵاوبوونی مانای ئامادەبوون لە هەموو شوێنێکدا، مانای دۆنا دۆن لەگەڵ هەموو شتێکدا بەرجەستە ببێتو دەربکەوێتەوە، واتە لە یەککاتدا، ئەستێرە، پەلکە گیا، ئاو، بەرد، شەونمو بروسکە بێت. "

لادانی زمانی لەپێناوی یاخیبوون لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا

تێکڕای دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە) لەڕووی زمانەوە خزمەتی ئەو پەیامی یاخیبوونە دەکات، کە شاعیر دەیەوێت بیگەیەنێتە هەموو خەڵکی کوردستان، ئەم کارەش کاتێك بە تەواوەتی دەتوانێت ئامانجەکەی بپێکێت، کە هەموو ئاستو پێکهاتەکانی زمانی دەقەکان بەجۆرێك داڕێژرا بن، تا بتوانن پێکەوە بەشێوەیەکی تەندروست پەیامی یاخیبوونی شاعیر لە بارودۆخی خراپی وڵات بەرجەستەبکەن. واتە لێرەدا دەقەکە هەمووی پێکەوە، یەکەیەکی گرێدراوە بەیەکەوەو هەمووی بەیەکەوە دەتوانێت ئاستی ئەو تووڕەبوونە گەورەیەی شاعیر لە نیشتمانی دزەکان دەربخات.

یەکێك لەو خاڵانەی دەتوانێت هاوکاریی شاعیر بکات لە فۆرمەڵەکردنی ئەو دۆخی یاخیبوونە، ئەو لادانە زمانییانەیە، کە شاعیر بەپێی پێویستیی گەیاندنی پەیامی شیعریی خۆی، ئەنجامیاندەدات. هەر لەم ڕووەوە، شتێکی ڕوونو باو لە زمانی

شیعریدا هەیە، ئەویش ئەوەیە، هەموو شاعیرێك توانای ئەوەی هەیە دەستکاریی زمانی باو و ئاسایی بکات لە پێناوی بەرهەمهێنانی زمانێکی باڵا لە دەقەکانیدا. ئەم دەستکاریکردنە لای شاعیرە گەورەکان دەگاتە ئاستێکی باڵا، بەتایبەتی بۆ شاعیرێکی وەك شێرکۆ بێکەس، کە لە بواری زمانی شیعریدا ئێجگار باڵادەستە، تەنانەت خاوەنی تایبەتمەندێتیو خاسیەتی زمانی شیعریی خۆیەتیو لەم ڕێیەوە لە شاعیرانی تر جیادەکرێتەوە. بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین لە ئەزموونی شیعریی شێرکۆ بێکەسدا ئەم تایبەتمەندییە زمانییانە دیاریبکەین، کە بەشی زۆریان لە سەرجەم دەقەکانیدا بە ئاستی جیاواز دووبارەدەبنەوە بە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانە)شەوە، کە بریتین لە:

1-بەکارهێنانی ئەو وشەو دەستەواژانەی، کە خاوەنی ڕیتمو مۆسیقاو هێزی وێنەیین.

2-بەکارهێنانی دەستەواژەی خاوەن سروشتی ڕێزمانیی دیاریکراو لەڕووی بونیادو چاوگەوە.

3-ڕووخساری بنەڕەتیی زمانی شیعر لە وێنە شیعرییەکانیدا بەرجەستەدەبن.

4-پێکهاتەی زمانی شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس، ئامرازن بۆ پێشکەشکردنی کۆمەڵێك مەبەستوواتا .

5-لە بەکارهێنانی وشەو دەستەواژەو ڕستەکاندا، ڕەچاوی (وردەکاریو ئامازەو خۆشەویستیی وشەو شیعریەت) کراوە.

6-لە ئاستی ڕستەو پێکهاتەکاندا، ڕەچاوی پێوەرو یاسا ڕێزمانییەکانو توانستی نووسینو ڕوونیو بەهێزیو گونجاندنی دەستەواژەوواتا کراوە.

گشتاندنی ئەو تایبەتمەندییانە بەسەر زمانی شیعریی شێرکۆ بێکەسدا، تووشی هەڵەی زانستیمان دەکاتو هەموو ئەو ڕەهەندی یاخیبوونەی شاعیر پێی ناسراوە، چ لە بواری زمانی شیعرو پەیامی شیعردا دەخاتە ژێر پرسیارەوە. بەتایبەت لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانە)دا، چونکە سەرلەبەری ئەم دیوانە کارکردنە لەسەر ڕەتکردنەوەی دۆخی باو وەك بنەمای سەرەکیی یاخیبوون. ئەمەش پێش ئەوەی لە شیعردا ڕەنگبداتەوە، لە دەروونی شاعیردا دەردەکەوێت، واتە کردەیەکی سایکۆلۆژییەو دواتر لەڕێی زمانێکی تایبەتی شیعرییەوە دەگۆڕێت بۆ کردەیەکی یاخیگەرانە لەڕێی دەقەوە .

باری دەروونیی شاعیر زمانێکی شیعریی تایبەت کردەیەکی یاخیانە لە

لەڕووی (دەنگو وشەو دەقی شیعریدا ڕستەو واتا)وە.

شێرکۆ بێکەس وەك شاعیرێکی یاخی دەردەکەوێت، بۆ ئەمەش زۆر کاری لەسەر ئەو زمانە کردووە، کە دەتوانێت وەك خۆی پەیامەکەی بگەیەنێتو هەموو ئەو کارەش، کە شاعیر ئەنجامیداوە، لەپێناو مەبەستە جێگیرەکەی خۆیدایە، کە یاخیبوونە، وەك ئیبراهیم سامەرائی دەڵێت: "ئاڵۆزی لادانێکی مەبەستدارە لە زمانو چەمكو بیروڕاو بەرەو خاڵێکی جێگیری دەبات، یاخود ئەدۆنیس دەڵێت: زمانی شیعر، زمانێکی ئایدیالیو ئیحابەخشە، نەك ڕوونیو ئاشکرایی ."

شێرکۆ بێکەس لەم دیوانەدا زۆر بەرەو ئاڵۆزی نەڕۆیشتووە، چونکە ئەو لێرەدا ئەوەندەی گەیاندنی پەیامەکەی مەبەستە، لایەنەکانی تری دەقەکەی مەبەست نییە، هەرچەندە ئەو توانیویەتی هەموو ڕەهەندو ئاستەکانی دەقەکەی بە بەرزی ڕابگرێت، بەجۆرێك ئەو لادانانەی ئەنجامیداون، هەر لەم پێناوەدایە. "کۆهین دەڵێت: شیعرییەت بە بێ لادان کارێکی لاسەنگە، بەوپێیەی شیعرییەت پشت بە لادانە زمانیو دەربڕینە زمانییەکان دەبەستێت. لە هەمان کاتیشدا شیعرییەت خۆی لە زمانو دەربڕینە ئاڵۆزو تەمومژاوییەکاندا دەبینێتەوە، کە لادان فاکتەرێکی هەرە سەرەکیی ئەم پرۆسەیەیە. هەروەها لادان بە کاری گواستنەوەی بونیادە سادەکان بۆ بونیادە قووڵەکان هەڵدەستێت ."

پێشتریش باسمان لە هەردوو جۆری لادانی دەرەکیو لۆژیکی لە زماندا کردووە، کە بە ڕای زاهیر لەتیفو نیان نەوشیروان مەستی، ئەم دوو جۆر لادانە زۆربەڕوونی لە دیوانی ئێستا کچێك نیشتمانەدا بوونیان هەیە. لە لادانی دەرەکیدا باس لە لادانی دەنگی دەکەن، پێشیان وایە، یەکێکە لە خاسیەتەکانی لادان، بۆ ئەمەش پشت بە بۆچوونی ڕەخنەگری شێوازگەریی نەمساوی، سبیتزر (1887_1960) دەبەستن، کە دەڵێت: هەر لادانێکی زمانی لە زمانی سروشتی، دەربڕینێکی هاوتەریبە بە جوڵە سایکۆلۆژییە لادانییەکانەوە، بەوپێیەی دەربڕینی زمانی، ڕەنگدانەوەی حاڵەتێکی سایکۆلۆژیی دیاریکراوە، بۆ ئەمەش لەدیوانی ئێستا کچێك نیشتمانەدا ئەم نموونانە دێنێتەوە:

به دزی ئازادییەوە

به دزی ڕەنگی سپییەوە

به دزی درەختەکانەوە

به دزی چاوی بارانەوە

چەند شیعریان کوشتوە

چەند چیرۆکیان سەربڕیوە

چەند شانۆنامەیان سەربڕیوە

چەند خەونیان زیندە بەچاڵ کردووە

هەرچی سەبارەت بە لادانی لۆژیکییە لەو دیوانەدا، توێژەران زاهیر لەتیفـو نیان نەوشیروان، بەکارهێنانی هەندێك وشـەی نوێ لەم دیوانەدا وەك (زیگار، تامار، هاڤڵ، سلسار، سارڤار، ....) بەلادانو جێگۆڕکێی وشـەکانو هاتنی وشـەی نوێ دادەنێن.

لەناو مندا
بێزاری چڕ بووەتەوە
خۆم ئەبینم بێشەڵانمو
دەراڵینکی ناو (زماك)مو
تاڵی هەتاو ناگاتە لام

بۆچوونەکانی هەردوو توێژەر لەسەر لادانە زمانییەکان لە دیوانی (ئێستا کچێك نیشتمانمە)دا شایانی لەسەر وەستانە، بەتایبەت لەڕووی پراکتیکییەوە، نموونە شیعرییەکان ئەوەندەی جەختکردنەوەن لەسەر دەوڵەمەندیی گەنجینەی وشەکان لای شاعیر، ئەوەندە دەرخەری لادانە زمانییەکان نین، نموونەی پێشووش، ئەوەندەی جەختکردنەوەیە لەسەر پیشاندانی دیوە دزێوەکانی ناو دەسەڵاتی خۆماڵیی کوردی، لادانی زمانیی زۆر تێدا بەدیناکرێت، بەڵکو دەکرێت وەکو جەختکردنەوە لەپێناوی دروستکردنی کاریگەریی پەیامەکەی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. چەندبارەکردنەوەی وشـەکانی (بەدزی، چەند) وەك لادان دانانرێت، بەڵکو دەکرێت وەك یارمەتیدەرێك بۆ جەختکردنەوەیەکی قووڵ لەسەر دەربڕینی بێزاریو ناڕەزایەتی دابنرێن. ئەمە بەو واتایە نایەت شاعیر بەتەواوەتی بە تێکڕای سیستەمی زمانییەوە پابەندبووبێت، چونکە لە ئەم دیوانەدا دەتوانین لادانەکان دیاریبکەینو هەموو ئەو لادانانەش لە پێناوی خزمەتکردنی مەبەستی سەرەکیی شاعیرە لەم دیوانەدا. بۆ نموونە لەم پارچە شیعرەی خوارەوەدا، کۆمەڵێك ئەرك بە وشـەکانی وەك (چیا، شار، جادە، قەڵەم، وشە، کۆڵان) بەخشراوە، کە لە بنەڕەتدا ئەرکی ئەوان نییەو شاعیر لەپێدانی ئەو ئەرکانەدا لادانی ئەنجامداوە.

هەموو ڕۆژێك ئەمانبینی
تۆڵە لە دۆزەخی ئەودا
گەورەو گەورەو گەورە ئەبوو
چیا چیای ئەخەسانو
(وەلێ ئەوەی نەخەسێنرا
ئەسپی دیرۆکی تۆڵە بوو)
ئەم شارئەو شاری راوئەنا
(بەڵام ئەوەی قەت ڕاونەنرا
کۆشكو تەلارو غەزنە بوو(
جادە جادەی کۆت ئەکردو
(بەڵام ئەوەی قەت کۆت نەکرا
دیلیی خۆی بوو)
قەڵەم قەڵەمی ئەفڕاو
(وەلێ ئەوەی قەت نەفڕێنرا
فەرمانەکانی مردن بوو؟)
وشە وشەی ئەخنکانو
(بەڵام ئەوەی نەخنکێنرا
سێدارە بوو)
کۆڵان کۆڵانی سەرئەبڕیو
(بەڵام ئەوەی سەرنەبڕا
شمشێرخۆی بوو)

لە تێکڕای ئەم دیوانە شیعرییەدا دەتوانین دەیان نموونەی لەو جۆرە بهێنینەوە، کە شاعیر لەپێناوی باشتر گەیاندنی مەبەستەکەی خۆیدا، ئەرکی نوێو جیاوازی بە وشەکان بەخشیوە، ئەمەش بووەتە هۆی دروستکردنی کاریگەریی زۆر لەسەر ناخو دەروونی خوێنەرەکانی. شاعیر باش لەوە تێگەیشتووە، دەربڕینی ناڕەزایەتیو یاخیبوون لە زەمەنی نووسینی ئەم دیوانەدا بووەتە پرسێکی گشتیو دەبێت هەموو ئەو وشەو زاراوانەی دەبنە هۆکاری دروستکردنی ئەو یاخیبوونە، بەکاربانهێنێت، بۆ نموونە لەم پارچە شیعرەدا کۆمەڵێك سیفەتی ناشیرین دەداتە پاڵ مەعشوقە کۆنەکەی خۆی، کە نیشتمانە، لە بنەڕەتدا ئەم سیفەتانە دەدرێنە پاڵ مرۆڤ، نەك شتی بێگیان، بەڵام ئەم لادانە لای شاعیر لەپێناوی ئەوەدایە، پەیامی یاخیبوونی لە پیاوە گرژو مۆنەکانی دەسەڵات زۆر کاریگەرو ڕوون بگات.

ئەم نیشتیمانە پیرە ئەوەتەی هەیە
ددانی بە یەك گوناهی خۆیدا نەناوە
قەت نەیوتووە
یەك جۆگەی لێڵم هەبووە یان ئاوێنەیەکی درۆزن
یەك گوڵی سیسم هەبووە یان بۆنێکی ناخۆش
یەك ئەسپی نەخۆشم ڕاگرتووە یان جاریێ گلاوم
یاخود ئەو بەڵێنەم کوێر بوو
ئەو مێژووەم شەلو گێڕ بوو
نا...نا ئەم نیشتمانە پیرە
ڕۆژێ لە ڕۆژان نە خوارو خێچ ڕۆیشتووە
نە سەرسمێکی داوەو
نە قسەیەکی پیسو پۆخڵی کردووە!
نا، نا، نا
ئەو بەردەوام خودا بووە !

ئەنجام

ئەنجامەکانی توێژینەوەکە، لە چەند خاڵێکدا دەخرێنەڕوو:

1-شاعیر لەم دیوانەدا بەناوی هەمووانەوە دەدوێت، تەنانەت بێگیانو باڵندەو گیانلەبەرەکانیش دەهێنێتەقسە، ئەمەش وادەکات خەمو ئازارەکانی میللەتەکەی لە زاری ئەوانەوە دەربڕێت.

2-لە پێناوی گەیاندنی پەیامی یاخیبووندا، شاعیر چەندین لادانی زمانیی لە دەقە شیعرییەکانی دیوانەکەدا ئەنجامداوە، بۆ ئەم مەبەستەش هەندێك لە کۆتوبەندە زمانییەکانی تێکشکاندووە.

3-هەر لە ناونیشانی دیوانەکەوە، شاعیر جاڕی یاخیبوون لە نیشتمان دەدات، لەو ڕوانگەیەشەوە وشەکانی ناونیشانەکەی، بە ئاشکرا هێماو واتای تووڕەیی شاعیریان تێدایە.

4-هەبوونی لادانی زمانی، مەرجی بەرهەمهێنانی هەر دەقێکی شیعرییە، تەنها ئەوەی زمانی شیعریی یاخیبوون لە زمانی شیعریی دەقەکانی دیکە جیادەکاتەوە، بوونی ئەو وشانەن، کە لەڕووی واتاوە هەڵگری بیرو پەیامی یاخیبوونن. لەمەوە، داهێنانی چەندین وشەی نوێ بە مەبەستی چنینی وێنە شیعرییەکانی ئەم دیوانە لەئارادان، کە زۆرێکیان لە بەرهەمەکانی پێشتری شاعیردا نین، بەڵکو دارشتنو بەکارهێنانیان لەم دیوانەدا بۆ ئەوەیە، خەمی شاعیرو یاخیبوونی لە نیشتمان، لە پلەیەکی باڵادا بگەیەننو بەرجەستەبکەن.

5-لەم دیوانەشدا هاوشێوەی دیوانەکانی تر، شاعیر پەیرەوی ڕێنووسێکی دیاریکراو دەکات، کە زمانی نووسینی شیعرەکانی پێ ناسراوە.

سەرچاوەکان

1. ئەنوەر محەمەد، کۆرسی قادر دکتۆرا، زانکۆی سلێمانی، 2016/1/17
2. هاوژین سڵێوە عیسا، بنیاتی وێنەی هونەری لە شیعری شێرکۆ بێکەسدا، (2009: 43)
3. ئەنوەر قادر محەمەد، کۆرسی دکتۆرا، 2016/1/24
4. زاهیر لەتیف کەریمو نیان نەوشیروان مەستی، فرە خوێندنەوەیی لە دەقی ئێستا کچێك نیشتمانە، (2017: 108)
5. احمد محمد المعتوق، اللغة العليا (دراسة نقدية في لغة الشعر)، (2006: 91_92)
6. سەرچاوەی پێشوو، 94
7. زاهیر لەتیف کەریمو نیان نەوشیروان مەستی، فرە خوێندنەوەیی لە دەقی ئێستا کچێك نیشتمانە، (2017: 98_99)
8. سعيد حسن الجدي، علم اللغة النص (المفاهيم و الاتجاهات)، قاهرة (2004: 34)
9. عەبدوڵلا ئاگرین، چەپکێ خوێندنەوە بۆ چەند بابەتێکی ئەدەبی، هەولێر (2013: 79)
10. ژان کۆهین، کێشەی شیعر، و: علی بەرزنجیو ئازاد عبدالواحید، گۆڤاری گزنگ، ژمارە (44)، کانوونی دووەمی (2007: 13)
11. مصطفي غلفان، في اللسانيات العامة (تأريخها، طبيعتها، موضوعها، مفاهيمها)، ليبيا، (2010: 34)
12. احمد محمد المعتوق، اللغة العليا (2006: 6)
13. مصطفى غلفان، في اللسانيات العامة، ليبيا، (2010: 16)
محمد علي كندى، الرمز و القناع في الشعر العربي الحديث، (2003: 357)
14. ئەرسەلان بایز، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین 1992_2002، (2002: 133)
15. ناظم عودة، جماليات الصورة من الميثولوجيا الى الحداثة (2013: 36)
16. أحسان عباس، فن الشعر، ضاثي دووةم (2011: 153)
17. ناڵە حەسەن، شێرکۆ بێکەسو زمانی شیعر، گۆڤاری گەلاوێژی نوێ، (2004: 57)
18. شێرکۆ بێکەس، دیوانی شێرکۆ بێکەس، بەرگی (6)، (2009: 584)
19. شێرکۆ بێکەس، ئێستا کچێك نیشتمانە (2011: 328)
20. احمد محمد المعتوق، اللغة العليا (دراسات نقدية في لغة الشعر) (2006: 142)
21. لوقمان ڕەئوف، شوناسی شیعریی شێرکۆ بێکەس (2017: 54)
22. شێرکۆ بێکەس، ئێستا کچێك نیشتمانە (2011: 5)
23. لوقمان ڕەئوف، بنەماکانی مۆدێرنە لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا (2009: 57)
24. شێرکۆ بێکەس، ئێستا کچێك نیشتمانە (2011: 33)
25. احمد محمد المعتوق، اللغة العليا (دراسات نقدية في لغة الشعر)، (2006: 26)
26. لوقمان ڕەئوف، بنەماکانی مۆدێرنە لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا (2009: 55)
27. شێرکۆ بێکەس، ئێستا کچێك نیشتمانە (2011: 15)

28. بەختیارعەلی، نەرسیسی کوژراو (2017: 124)

29. لوقمان ڕەئوف، بنەماکانی مۆدێرنە لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا (2009: 64_66)

30. زاهیر لەتیفـو نیان نەوشیروان، فرە خوێندنەوەیی لە دەقی ئێستا کچێك نیشتمانمە، (2017: 108_109)

31. شێرکۆ بێکەس، ئێستا کچێك نیشتمانمە (2011: 271_272)

32. -Abbas, E. (2011). *Art of poetry*, second edition, Dar Al shruq for publishing and distribution, Jordan.

33. Agreen, A. (2013). Reading for several literature topics, Kurdish Academy's Publishing, Erbil.

34. Ali, B. (2017). Murdered Narsis, Cultural and Artistic center of Andesha, Sulaimaniyah, Iraq.

35. Al-Jadi, S. (2004). Science of prose language. Cairo.

36. Al-Kandi, M. (2003), Symbols in new arabic poetry, first edition, Beirut, Lebanon.

37. Al-Maatwq, A. (2006). The upper language (Critical study of poetic language), first edition, Dar Al-baiza of Arab culture center, Morocco.

38. Eisa, H.(2009). Construction of Art Images in Sherko Bekas's Poetry, first edition, Sardam for printing and publishing, Sulaimaniyah.

39. Ghilfan, M. (2010), In genaral linguistics (Its history, its nature, its theme, its concepts), first edition, Beirut, Lebanon.

40. Hassan, N. (2014). Sherko Bekas and poetic language, Journal of New Galawezh, No. (64).

41. Ismael, A. (2003). Kurdish poetry property after the rebellion from 1992-2002, Sardam for printing and publishing, Sulaimaniyah.

42. Karim, Z. & Masti, N. (2017). Different dimension in Sherko Bekas's "Now a girl is my country", first edition, Sulaimaniyah.

43. Kohen, J. *Problem of poetry,* (Barzinji, A. & Abdulwahid, A., Trans.), journal of Gzing, No. (44). January (2007).

44. Kohein, J. (2008). *Construction of Poetic language*, (Karim, A. & Barzinji, A. Trans.), Kurdish union of writers, Kirkuk.

45. Mohammed, Q. (Prof.). (2016). *The lecture of literature theory*, 17/1/2016, 24/1/2016.

46. Rauf, L. (2009). *Modern disciplines in Sherko Bekas's Poetry*, first edition Sardam for printing and publishing, Sulaimaniyah.

47. Rauf, L. (2017). *Identity of Sherko Bekas's Poetry*, Karo Press, Sulaimaniyah.

48. Sherko Bekas. (2009). *Poetry volume*, Sweden.

49. 18. Sherko Bekas. (2011). *Now a girl is my country*. Sulaimaniyah, volume six, Sardam for printing and publishing.